

IVAN TURGUENEFF

ENSAIGS

Ivan Sukhikh

Els nostres m'han enviat. — El rellotge de butxaca

TRADUCCIÓ DE JOAN ROSELLÓ

BARCELONA

BIBLIOTECA POPULAR DE «L'AVENÇ»

1904

TIP. «L'AVENÇ»: RONDA DE L'UNIVERSITAT, 20

IVAN TURGUENEFF

I

HE tractat molt poc l'Ivan Turgueneff. Trobant-me a París durant els calorosos mesos d'estiu de l'any 1865, passava tot sol moltes hores del dia, extès sobre un canapè, dins una cambra mig fosca, esperant la posta del sol pera anar a pendre la fresca de la nit en el bosc de Meudon: llavors, no sabent què fer, fou quan vaig començar a llegir la primera obra den Turgueneff: *Els caçadors russos*. Pera fer durar més el gust que m donava aquell llibre, el deixava de tant en tant damunt els genolls i m'entretenia pensant en les desconegudes costums russes i en les imatges plenes d'encant d'aquelles interessants relacions. Després d'haver-lo acabat vaig cercar totes les traduccions, que pogués entendre, d'obres d'aquell autor, i gracies an això vaig passar un estiu de lo més entretingut.

Varen dir-me que era a París i vaig cercar qui mel presentés. Venturosament una dòna de lletres, elegant, distingida i espiritual, una dama cosmopolita, va fer-me la mercè de fer-me conèixer. En Turgueneff me va regalar les seves obres, que pocs dies després men vaig portar al camp: més m'hauria estimat dur-me-n'hi l'autor.

II

El comte Ivan Turgueneff tenia aquella edat en que l'home precoç surt de la joventut pera acostar-se a l'edat madura. Ja se li veia qualche cabell blanc pels polsos, entre la negra espessor d'una llustrosa cabellera lleugerament riçada. El seu aspecte recordava l'home-lléó que s troba esculpit en els vells escuts d'armes. El front era pla, alt i lluminós, com un frontis de temple antic a la vora d'una selva ombrivola. Els ulls, blavosos, tranquils i brillants, però bondadosos, s'obrien al ras del cap, baix d'una ampla arcada frontal pera donar entrada i eixida, sense obstacle, an els vigorosos i dolços pensaments; tenien el mirar franc i se deixaven veure fins al fons, com els d'una joveneta qui no tenen res que amagar. El nas, planenc i ample, augmentava la llargaria del front, i la boca oferia la gracia i l'energia unida a la coral franquesa d'un natural obert, qui somriu qualche vegada an el seu propri pensament. L'alçada de gegant i els membres carnosos i robusts semblaven fets pera

manejar l'espasa o la llança en lloc de la ploma. En el fons d'aquella actitud, un xic peresosa, se veia l' vigorós infant d'una raça creixent, entretingut en passa-temps literaris mentres està desenfeinat, esperant que la patria l' cridi a la guerra. Aqueixa patria era la Rússia, la Rússia d'Alexandre, civilisada i disciplinada per la seva mateixa força; en creixença encara com una poderosa alzina del Nord, qui, fortament arrelada, no muda mai de lloc, però ofega am la seva natural crescuda aquelles plantes malaltices de devora ella que li fan nosa pel seu desenrotllament. Hereva dels escites i dels eslaus, té la força selvatge dels primers i l'elasticitat dels segons.

Així era en Turgueneff.

III

Era descendent d'una antiga familia de la Rússia Oriental, d'Orel, i el seu exterior denotava a primera vista l'home de raça noble.

Els seus pares, després d'haver-lo criat en mig del camp i entre les neus de la regió del Tula, el varen enviar a seguir l'educació a Petersburg i a Moscou, i a acabar-la a Berlí entre els alemanys distingits que tenen Gøthe per poeta i Hegel per filosof. Allà va polir-se, fins que, home fet, va tornar a Rússia, ja poeta i filosof, pera servir el seu emperador en el cos de la noblesa.

Com la guerra mancà aleshores, l'ambició i

l'entusiasme militar que tenia, no pogué expandir-se; i amb això deixà la Rússia i sen vingué a París, pera tenir esment a l'educació d'una niqueta que anomenava la seva filla. A París va viure entre la seva filla, els seus llibres, els seus amics, molt pocs i ben triats, i un parell de compatricis, anant de tant en tant a Rússia a visitar les seves terres i a revifar dins el seu cor els records dels dies venturosos de la seva infància. Era cosmopolita per la residència, moscovita per l'afecte i home eminent en tot i per tot.

IV

Una revista de Petersburg va començar a donar a conèixer els seus treballs literaris, publicant uns *Ensaigs*, qui varen cridar molt l'atenció del públic durant algun temps. En veritat, no foren privats ni tant solament contrariats pel Govern, però la seva tendència més lliberal que aquell clima, els els feu suspendre al cap d'uns quants mesos.

Aquells *Ensaigs* en llengua russa li revelaren el seu propi talent. Més tard els va seguir a Berlí, després d'haver abandonat la milícia. Per fi, va venir a residir a França, atret per les arts i per la simpatia a l'esperit francès.

Vet-aquí tot quant sé den Turgueneff. Es el perfet gentil-home, naturalisat pel seu geni a la patria de les lletres.

He dit geni, i no ho he dit per compliment.

V

En aquest país hi ha homes de talent, però el geni es cosa rara, com per totes bandes.

Entenc per geni el caracter trascendental del talent; aquesta fesomia de l'ingenier qui us fereix el primer cop d'ull al topar un home de lletres o un politic, sia per lo nou i inesperat de lo que us diu, sia per la força de l'acte del pensament i del'estil, i qui us fa exclamar: «Vet-aquí un home de geni». L'originalitat en tot es el caracter distintiu del geni; l'originalitat es el seu segell.

Originalitat, força, delicadesa, són els signes evidents amb els quals es impossible no reconeixer el geni.

La força s manifesta amb els actes, l'originalitat en les costums i la sensibilitat en lo patetic.

La força o l'heroisme solament se troben en l'acte; però això poc té que veure am l'home de lletres. Bossuet tenia l'estil energic, però qui sab el que hauria tingut ocupant altre lloc! Les complacencies que va tenir amb el rei i lo exigent que fou amb el papa no donen un concepte molt alt de la seva magnanimitat.

Am lo sensible no succeeix lo mateix: mai s'inventa ni s fa veure quant manca. Se manifesta sempre am tota claretat per l'expressió en l'estil, com el caracter se demostra en la figura. Se pot fingir el talent, però no les llagrimas: lo patetic es inimitable. Veieu com, lo mateix que

Racine, Fenelon, Virgili i el Petrarca, la tendra melancolia forma l fons del seu geni.

VI

Encara no hi ha un nom consagrat pel temps qui caracterisi la literatura russa: no es arribada an aquella edat madura en que uns quants genis simbolisen la nació. Es jove, temorega, inconstant i imitativa com els infants; però treballa i no deixa de fer ensaigs i d'aplaudir-se amb entusiasme quan consegueix assemblar-se an els alemanys del segle de Gøthe i de Schiller, an els inglesos del temps de Shakespeare, de Byron i de Walter-Scott, o an els francesos de l'epoca de Voltaire o a l'indecisa de l'emigració en vida dels dos De Maistre.

No s pot negar a Turgueneff certa semblança am l'autor de *El leprós de la ciutat d'Aosta*, el més jove i més original dels dos De Maistre, sobre tot en lo que s refereix a la tendra historia del Vagamon i del Sord-mut.

No sabia dir quin dels dos escriptors es més patetic en la pintura i la descripció de la mort del pobre ca, l'unic amic i consol de l'home. Les llagrimas que s ploren llegint-los tenen el mateix gust, la sensibilitat es la mateixa, la relació igualment acabada, i tant suau i delicada es l'una com l'altra. Dos germans no s'assemblen més: són dos bessons del geni qui han mamat la mateixa llet.

Però, per altra part, en Turgueneff es molt superior a l'autor de *El leprós*. En De Maistre es una fonteta amagada en un recó dels Alps, i en Turgueneff es gran, inagotable, fecon i divers com un riu de la Moscovia fent correr les potents aigües cap a la Crimea o fins al Baltic, a través de les planures russes. Llàstima que no hagi trobat o inventat encara, com en Balzac o en Jordi Sand, un d'aquests assumptes humans on l'escriptor uneix a un centre únic i comú tots els fils de la seva imaginació i pinta grans teles que interessen a tot-hom, en lloc de fer solament quadrets de marc massa estret. Confiem en que es jove i el món que contempla desde un punt de vista general segurament li farà concebre ideals qui estiguin al nivell del seu exuberant talent. No se li troba per cap banda l'enfront de la seva imaginació: s'atura perquè no vol anar més lluny, i es curt perquè s proposa esser-ho, no certament per impotencia.

VII

El merit major dels *Ensaigs* russos den Turgueneff es el de fer-nos conèixer, classe per classe i home per home, les costums encara ignorades de l'immensa població de l'Imperi. Desde l senyor del poble a l'*starost*, encarregat per aquell de conrar els camps i de dirigir els treballadors, fins als més miserables pagesos, ahir encara esclaus i avui lliures, gracies a la coratjosa

iniciativa de l'emperador, tot hi entra en els seus quadros, tot s'hi mou, hi parla i s'hi belluga, am l'ingenua gracia del natural. Es el daguerreotip de la pagesia moscovita. A l'extranger que viatgi pels pobles de l'Imperi, res li semblarà nou, després d'haver llegit els *Ensaigs* den Turgueneff, perquè tot ho dóna a coneixer. El llaurador bo, dolç, sumís; el criat peresós, superb i egoista; l'amo indolent; la dòna i les filles paupes, malfeneres i un poc vanitoses; els joves de bona casa anant a passar una temporada am les families amigues, entretinguts fent l'amor a les fadrines, ballant, cavalcant, caçant, pescant i llegint els llibres nous arribats de París a Moscou i de Moscou an el poble; sempre pintant els tipos humils, dolços i tristos, més femellencs que selvatges.

Tal es l'aplec de costums russes fetes a l'aquarel·la per en Turgueneff. Tot ho pinta així com els viatgers que hi són estat ens ho conten: s'hi veu l'Asia sumisa i molla del Nord. Si l pintor no fos més que fotograf, acabaria per esser monoton i enutjós, però es poeta en l'invenció i en la descripció de coses i persones. L'autor sent, viu, se batega, inventa o conta lo vist, am naturalitat, simpatia, calor i finura. Es el novel·lista de les planures, i el llegidor les tresca amb ell sense enuig ni cansament, les estima i s'interessa per aquella *estepa*, hi viu la seva vida i plora de les seves llagrimes, se torna melangiós de la seva melancolia, però mai n'està fart. La veritat sense recercament, la simpatica

ingenuïtat dels personatges, la senzillesa natural i probablement verdadera de les relacions, entretenen i atreuen per l'encant sense pretensions de l'autor.

El seu talent nou, original, delicat i precís, espargeix per totes les descripcions i relacions formes i colors que cap artista hauria sabut inventar. Tot està harmonisat, tot es logic i pres del natural.

Semblants llibres solament se poden escriure a Rússia i sols poden esser escrits per un rus. Es l'aubada d'una nova literatura qui entra en el món per la novel·la.

A. DE LAMARTINE

IVAN SUKHIKH

L'impresió d'harmonia patriarcal que en mi despertava la casa dels Teleguin, va esser interrompuda pel fet que vaig a contar. Això va passar durant la meva estada en aquell casal el temps que jo era estudiant.

Entre la gent de servei hi havia un home net anomenat Ivan, qui de sobrenom li deien *Sukhikh*. Era petit, de moviments vius, nas curt, cabells aspres, ulls de ratolí, cara animada i infantívola, semblant bastant més jove de lo que era. Feia de bufó, de graciós, i tenia una mala fi d'habilitats, com fer focs artificials, estels am cua, jugar a no sé quants jocs, aguantar-se dret damunt l'esquena d'un cavall al trot, ballar sobre una corda estirada i no sé quantes coses més. No n'hi havia cap com ell pera entretenir i jugar amb els nins, i

la veritat era que no sen cançava mai. Quan li agafaven les rialles, tot-hom se moria de riure; l'enrevoltaven, i tot era festa i bogiot. Si s'enfadaven amb ell, ho prenia en broma i no hi havia manera de formalisar-se. I pera ballar no n parlem: sabia tots els balls, en particular el del *peuet*. Tot d'una que i chor començava a cantar la dança, en Sukhikh corria a posar-se en mig dels balladors, pegava bots i feia voltes i gambades; llavors se tirava en terra imitant els estiraments d'un peix fòra de l'aigua, agenollant-se de tal manera que ls tacons li tocaven el cap, i acabava pegant un salt.

Ja som dit en un altre lloc que en Teleguin tenia molta afició an el ball. Quan li pegava l'idea, començava a cridar:

— Eh, Ivan, vine aquí! Ballem un poc el *peuet*! Vaja, vaja, depressa!

Al cap d'un minut deia entusiasmat:

— Que m'agrada, Déu meu, i que es divertit!

I vet-aquí que aquest mateix Ivan, durant la meva darrera estada a Sukodol, entra en la meva cambra i, sense dir cap paraula, s'agenolla an els meus peus.

— Què t passa? Què tens, Ivan?

— Salvi-m, *barin*, vostè que ho pot fer?

— Salvar-te! Què vol dir això?

L'Ivan va contar-me la seva desgracia. Feia vint anys que l seu senyor, un tal Sukhikh, l'havia baratat an en Teleguin per un altre esclau. La cosa va fer-se entre amics, sense papers ni formalitat de cap costa. El pagès que havien dat a cambi de l'Ivan va morir, i els Sukhikh oblidaren aquest, qui va seguir a ca ls Teleguin. El sobrenom de Sukhikh era lo unic que recordava la seva procedencia. Però ls seus primers senyors moriren també i les seves terres passaren a altres mans. El nou propietari, qui tenia fama d'esser home crudel i tiranic, havent sabut que un dels seus esclaus era a casa ls Teleguin sense cap força pera retenir-lo, va demanar que l'hi tornessin, i pel cas de negar-se amenaçava amb acudir an el Tribunal i fer que imposessin una multa. Aquella amenaça era de temer, perquè l titol que tenia de conseller privat li dava gran autoritat en tota la regió.

L'Ivan, regirat, va acudir a casa en Teleguin, i aquest, qui era un bon home, va compadir-se d'ell i va oferir una bona quantitat an el conseller pera redimir el pobre esclau; però com el conseller era de la Petita Russia, i per lo mateix cabaçut com un diable, no volgué cedir, i, de grat o per força, no hi va haver més remei que tornar-li l'Ivan.

— Som posades arreles aquí, m'he acostu-

mat an aquesta casa; aquí som servit; aquí som menjat el pa tota la vida, i aquí vui morir, — me deia l'Ivan

Aquell dia no reia: ben al contrari, estava trist i sec.

— I me n'he d'anar a casa aquest mal home! Som un ca per dur-me d'un lloc a l'altre amb una corda en el coll? «Vine aquí; vés allà!» Per amor de Déu, vegi si m salva, *barin*; demani-ho an el seu oncle; que recordi de lo que ls divertia. Sinó això acabarà malament: hi haurà una desgracia.

— Quina desgracia? Què dius, Ivan?

— Mataré aqueix *barin*: aqueixa serà la desgracia. Me n'hi aniré i li diré: «*Barin*, permeti-m tornar allà baix; de lo contrari, estigui alerta, guardi-s de mi, perquè l mataré».

Si un pinça o un canari haguessin pogut parlar i m'haguessin dit que anaven a matar un home a picades, no hauria quedat més tranquil de lo que vaig quedar amb aquella amenaça. L'Ivan el bufó, aquell nin gran i inofensiu, alegria i entreteniment de tot-hom, mansoi com un anyell, havia de matar un home! Quin disbarat! Ni per un instant vaig sospitar que parlés am serietat! No més l'aver-ho dit ja m semblava cosa molt extranya.

Desitjós de complaure-l, vaig anar-men cap-dret a trobar an en Teleguin. No li vaig

parlar de lo que l'Ivan m'havia dit, però li vaig suplicar de bon de veres que cerqués el medi d'arreglar aquell assumpte.

— Fill meu, — va respondre-m, — jo ho desitjo tant com tu; però, què s'ha de fer? He proposat an aqueix *khokhol*¹ que m cedís l'Ivan per trescents rubles (sí, trescents, t'ho juro!), i m'ha enviat allà on no hi plou. Què vols que hi faci? Ho havíem arreglat sense formalitat, a la bona de Déu, així com s'usava antigament, i mira ara lo que ha succeït! Tinc molta d'ancia de que no s'apoderi de l'Ivan a la força; perquè està molt bé amb el governador i té vara alta. I, la veritat, a mi, aquests soldadots, me fan molta por. Altre temps, quan era jove, hauria defensat l'Ivan costés lo que costés; però avui som massa vell. Valent soldat per aquesta guerra, no trobes?

La veritat era que l meu oncle havia envel·lit molt, les pipelles havien pres un color lle-tós com les dels infants acabats de naixer, i la rialleta voluntaria d'altre temps s'era convertida en un somriure inconscient, d'una dolçor un xic forçada, que ls jais tenen fins i tot el temps que dormen.

Vaig contar a l'Ivan lo que m'havia dit

---

1) Mal nom que donen els russos an els naturals de la Petita Rússia.

l'oncle Teleguin. Aquell pobre home quedà llarc temps immobilitat, callat, remenant el cap, fins que a la fi va exclamar:

— Vaja: la planeta estava escrita. Lo que ha d'esser, es, i res més. Ara a gaudir de lo que m queda de vida. *Barin*: vol fer el favor de donar-me qualche cosa per beure un glop?

Li vaig dar una moneda. Sen va anar tot d'una a ubriagar-se, i aquell mateix dia ballava l *peuet* am tanta força, que totes les atletes i les dònnes del poble sel miraven bado-cant i no se sabien avenir de lo bé que ho feia.

L'endemà vaig anar-men. Tres mesos després, trobant-me a Petersburg, vaig sebre de quina manera l'Ivan havia cumplert l'ame-naça. L'enviaren a casa l nou senyor: aquest el va cridar an el seu despaig i li va dir que l nomenava l seu cotxer, que manaria la *troika* i que l castigaria sense cap contemplació si no feia bondat o si cumplia malament el seu carrec. Va acabar dient-li:—Tén present que no vaig de verbes.

L'Ivan l'escoltà fins que va haver acabat, i llavors, agenollant-se an els seus peus, amb el cap fins en terra, va declarar-li que seria lo que volgués la seva gracia, però que per cap estil del món podia ser el seu criat.

— Deixi-m esser pagès i li pagaré la renda

que voldrà, o sinó faci-m soldat; de lo contrari pot haver-hi molt aviat una desgracia.

El *barin* se posà furiós i li respongué cridant:

— Que es això? Tens la poca vergonya de contestar-me d'aquesta manera? En primer lloc has de sebre que som excel·lencia i no alta noblesa; llavors tén present que has cumplida l'edat per servir, i ademés ets massa petit; i, sobre tot, de quina desgracia parles? Es que vols calar foc a la casa?

— No, excel·lencia: no vull calar foc.

— Me vols matar, per ventura?

L'Ivan va callar un instant, i llavors va dir:

— No som criat de vostra excel·lencia.

— Jo t'ho faré veure, si ets criat meu o si no ho ets.

El va fer castigar fort-ferm; però així mateix el nomenà l seu cotxer i li confià la *troika* de cavalls de Viatka.

L'Ivan semblava estar ja rendit i sotmès del tot i cumplia de lo millor les seves funcions de cotxer; i com era molt entès en la materia, aviat tingué guanyada la confiança del *barin*, sobre tot veient aquest que la seva conducta era de lo més bona i que ls cavalls engreixaven molt.

Sempre que l *barin* havia d'anar a qualque

part, el volia an ell de cotxer en preferència an els altres que tenia. A voltes li deia:

— Escolta, Ivan: te recordes de la primera vegada que ns varem veure? Ja t deuen haver fugit aquelles cabories, veritat?

Però l'Ivan sempre callava en lloc de respondre an aquelles preguntes.

Un dia, el dia dels Reis per més senyes, el *barin* va sortir de la ciutat am l'Ivan en un trineu forrat de pells, tirat per la *troika* de cavalls de Viatka, am guarniments nous plens de cascabells. Quan arribaren a una costa, els cavalls començaren a pujar-la de pas. L'Ivan va devallar del seu lloc i va passar a la part de darrera del trineu fent com qui cerca qualque cosa.

El dia era molt fred i tot se veia gelat; el *barin* estava assegut amb els guants de llana posats i un barret de castor en el cap. L'Ivan se va treure una destral de davall el capot, s'acostà an el *barin* per darrera i li va llevar el barret, dient-li: «Pere Petrovich, jo t vaig avisar: teva es la culpa»; i li va obrir el cap d'una destralada. Aturà ls cavalls, tornà a posar en el cap del *barin* mort el barret que li havia llevat, pujà altra volta en el trineu i va partir cap a la ciutat a presentar-se an el tribunal.

— Aquí m té, general, — va dir; — jo l som

mort. L'hi havia promès i ho som complert.
Que m fermin!

L'Ivan fou pres, jutjat i sentenciat a la pena del *knut*, i llavors a galeres. L'alegre ballador, el pinsanet cantador i divertit, va entrar a les mines i va desapareixer pera sempre.

Diguen lo que vulguen, es precis repetir la frase den Teleguin, encara que en un altre sentit: «Aquests eren els bons temps...» No n parlem més.

ELS NOSTRES M'HAN ENVIAT

Episodi de les diades de Juny de 1848 a París

ERA la quarta d'aquelles diades que estan escrites am lletres de sang en les planes de l'història de França.

Jo aleshores vivia en una casa que ja ha desaparegut, en un recó del bulevard dels Italians, en el carrer de la Pau. Desde ls primers dies de Juny se respirava un aire am sabor de polvora: se presentia que estava proxima una lluita decisiva. Un incident imprevist va precipitar els fets. Havent l'individu del govern provisional Marie rebut els delegats dels tallers nacionals que acabaven de suprimir-se, al dirigir-los la veu deixà escapar la paraula *esclaus*, que consideraren com un insult. Desde aquell moment ja no va esser

cosa de dies, sinó d'hores, aquella en que havia de començar la brega.

«Serà avui?» Amb aquesta frase ns saludavem uns als altres cada matí.

«Ja hi som», me digué la planxadora, al portar-me la roba neta, el divendres 23 de Juny.

Llavors va contar-me que una gran barricada impedia el pas pel bulevard devers la porta de Sant Denís. A l'instant vaig llençar-me al carrer, seguint a bon pas cap an aquell indret. De prompte no descobria durant el meu camí res extraordinari: els mateixos grups de gent davant les botigues i cafès, el mateix moviment de cotxes i d'òmnibus, un xic més d'animació, les converses en veu més alta i, cosa estranya, en to més alegre... i res més.

Però com més avançava, l'aspecte dels carrers anava canviant. No topava tants de cotxes, els òmnibus havien desaparegut, les botigues i fins els cafès tancaven les portes, la gent mancava aviat. En canvi, per les cases, d'alt a baix, les finestres estaven obertes de bat a bat, i en totes, lo mateix que en els portals, s'hi veien moltes cares apinyades, sobre tot de dones, nins i criades. Aquella gent no diré que fes bogiot, però xerrava i reia, se criaven uns a altres, mirant a una i altra banda, i se saludaven am la mà, com solen fer en el

teatre abans d'alçar la cortina. Aquella generació semblava sols animada per la tranquil·la curiositat d'un dia de festa. Els flocs de distints colors, els xals de seda, els vestits blancs, blaus o color de rosa papallonejant a la forta llum d'aquell sol d'estiu, alegraven la vista, mentres tremolaven fressosos moguts pel suau embat, lo mateix que les argentades fulles de les albes, l'arbre de la llibertat, que a París havien sembrat per totes bandes.

«Es creible que aquí mateix, aviat, dintre dèu minuts tal volta, hi començi la lluita i hei corri la sang?—me deia.—Això no pot esser! Es una comedia que s'hi representa i res més! Lo que es la tragedia no hi ha que esperar-la... per ara.»

I mentres tenia aquesta idea vaig descobrir d'una banda a l'altra del bulevard, en tota la seva amplaria, el desigual perfil d'una barricada d'uns tres metres d'alçada. Just en mig, entre altres banderes tricolors brodades d'or, una bandereta vermella, de mal signe, tremolava a dreta i esquerra la seva afuada punta. Darrera la cresta d'aquell munt de pedres grises s'hi veia qualque brusa. Vaig acostar-m'hi més. Just davant hi havia un ample espai quasi buid, en el qual sols s'hi passejaven una cinquantena de curiosos amb aspecte de desocupats, demostrant emperò certa intranqui-

litat. En aquell temps el pis dels bulevards encara no era de picadís. Els homes de la brusa creuaven verbes coentes amb els desenfeinats. Un d'aquells, qui duia un cinturó blanc de soldat, ens allargava una botella destapada i un taçó mig ple, fent com si ns convidés a que hi anessim a beure; devora aquest, un altre qui portava penjada una escopeta de dos canons, i cridava am veu ronca: «Visquen els tallers nacionals! Visca la republica democratica social!»

Dues passes més lluny hi havia una dòna alta, de cabells negres, amb un vestit de retxes amples, qui també duia un cinturó en el que s'hi havia ficat una pistola. Era l'única qui no reia: mantenia amb insistencia fixa la mirada dels seus ulls grossos i foscos, immobilitat, pensativa i malhumorada.

Atravessant el carrer am cinc o sis curiosos més, vaig anar-men davant la casa ont hi havia, i crec que encara hi es, la fàbrica de guants den Jouvin, punt ont el bulevard deixa la linia recta. Les persianes d'aquesta casa estaven tancades. En mig dels pressentiments i temors que tenia feia dies, en aquell moment encara no podia creure que la cosa prengué tant malament.

Però l renou de tambors creixia i s'acostava. Desde l'auba ressonava per tots els car-

rers el conegut repiqueteix del toc de generala. Poc després aparegué a l'esquerra del bulevard, a dues centes passes de la barricada, una columna de la guarda nacional, oscilant lentament, allargant-se i anguilejant com una serpentina negra; els cantells de les lluentes baionetes, ferits pels raigs del sol, reflectien ràpids llampecs; davant de la columna hi anaven un parell d'oficials a cavall.

Quan aquesta va arribar a la part contrària dels bulevards, que omplí en tota l'amplaria, va fer un moviment de front cap a la barricada i s'aturà en sec, reforçant-se tot seguit de part darrera amb noves files d'homes, que feien més espès i groixut aquell còs.

La vinguda dels nacionals, en lloc d'augmentar el renou del carrer, va produir una estranya quietut. Se parlava més baix, les rialles s'hi sentien ofegades, i tots els remors semblava que fossin apagats per un vel invisible. Entre la línia de la guarda nacional i les barricades hi havia un ample espai buit pel qual rodaven suaument sobre ells mateixos uns quants trebolinets de pols rossa caragolant-se fins a esvaïr-se, i un canet blanc amb taques negres qui trascava indiferent d'una banda a l'altra, movent les seves cametes primes i seques i mirant per totes bandes.

De prompte va sentir-se un renou dur,

sec, breu. Venia de dalt o de baix, de davant o de darrera? Era impossible averiguar-ho. S'assemblava, més que a una descàrrega d'armes de foc, an el renou d'una barra de ferro al caure sobre l'empedrat. Hi va haver una enguniosa quietut d'espera: no s respirava. El mateix aire semblava haver-se aturat pera escoltar... En aquell instant, de sobre l meu cap va esclatar un renou terrible, com el d'un teló immens esqueixant-se de repent... Era que ls insurrectes havien desparat els seus fusells de darrera les persianes del pis alt de la casa den Jouvin, que ocupaven.

Els meus veïns i jo fugírem depressa, arrambats a les cases, servint-nos de refugi l primer carrer que topàrem; recordo que encara vaig esser a temps a veure, en mig d'aquell troç de bulevard buit, un home quí corria de grapes, un quepis am l'escarapela vermella arrossegant per terra i el canet tot tacat de sang revolcant-se per dins la pols. A l'entrada d'aquell carrer ens reunírem una trentena de curiosos, entre ells un jove de vint anys amb una ferida de bala a un peu. A darrera nosaltres, en el bulevard, sovintejaven les descàrregues de fusell. Vaig passar a un altre carrer, el d'Echiquier, si no recordo malament. La sortida estava tancada per una petita barricada, damunt la qual s'hi veia un

pillet d'uns dotze anys en l'actitut d'un actor sobre les taules, giravoltant un sabre turc; prop d'ell hi havia un nacional molt gras, groc com una mortalla, qui corria, trevelava i gemegava al mateix temps; de la manega de la levita li queien gotes de sang roja.

La tragedia començava i ja no m'cavia cap dubte de que la cosa seria molt seriosa, per més que ni llavors i tot pogués sospitar les proporcions que arribà a pendre.

Com no tenia cap motiu pera lluitar a una o altra banda de la barricada, vaig anar-men a casa meva.

Feia una calor que ofegava, i el dia va passar poc a poc en mig d'una intranquil·litat glaçadora. No m'vaig moure del bulevard dels Italians, sempre ple d'una gentada heterogènia. Corrien les notícies més increïbles, refetes sempre seguit per altres relacions cada vegada més fantàstiques; però a l'arribar la nit estava fora de dubte que ls insurrectes eren amos de mig París. Hi havia barricades per moltes parts, sobre tot per la banda esquerra, i les tropes ocupaven els punts estratègics. Se preparava una lluita a mort.

El dia següent, de bon matí, va transformar-se per art d'encantament l'aspecte dels bulevards, i en general de tota la part de París qui no estava ocupada pels insurrectes.

Una ordre del general Cavaignac, comandant de l'exèrcit de la ciutat, prohibia transitar pels carrers. En compliment d'aquesta ordre, els nacionals de París i els de les províncies vigilaven desde l carrer totes les cases; les tropes regulars i la guarda mobil lluitaven, i els estrangers, les dònes, els nins, els vells i els malalts venien obligats a estar-se a casa seva amb les finestres obertes de bit en ample, a l'objecte de fer impossible una sorpresa.

En un obrir i tancar d'ulls allò va semblar una ciutat morta. Sols s'hi sentia desiara l rodar d'un cotxe de correus o el de qualche metge, a cada passa detinguts pels centinelles, an els quals s'havia de mostrar el permís pera poder transitar. De tant en quant passava una bateria que arrossegaven cap an el lloc del combat, movent un renou pesat i brutal; altres vegades un destacament d'infanteria qui pujava a pas militar el bulevard, sense musica ni veus de mando; o un ajudant de camp allargat sobre l coll del cavall qui trotava pel mig del carrer.

Foren diades doloroses i terribles, de les quals no poden formar-sen una idea exacta ls qui no les varen passar. No hi ha que dir si pels francesos era trista aquella situació; fins podia semblar-los que la seva estimada patria anava a trocejar-se i fer-se pols. Si l'engunia d'un

estranger condemnat a una passivitat involuntaria no era tant terrible com l'inquietud i la desesperació d'aquells, era certament més aclaparadora. S'ha d'imaginar una calor infernal, prohibició absoluta de sortir al carrer, les finestres sempre obertes, per les quals entrava l'aire asfixiant i la llum de foc, i l'impossibilitat complerta de treballar, de llegir, de pensar, de fer res.

Cinc, dèu vegades per minut, se sentia l tro aixordador del canó, i desiara semblava que arribés la remor de les descàrregues dels fusells, el ressò confós del combat. Allà baix, en el carrer, una buidor desolada, i en el raig del sol incompassiu vibrava l'aire flamejant, les pedres calcinades del carrer prenién el color del sofre. A lo llarc de les andanes, en totes direccions, cares intranquil·les de nacionals immobils, i ni un tant sols dels renous de la vida ordinària. Veia davant, pels costats i per totes bandes un ample troç desert, i me trobava estret i oprimít com si estés tancat en una pressó o dins d'un fossar.

Devers mig-dia l'espectacle va canviar. Començà l tragí dels morts i dels ferits. Vaig veure que passaven extès sobre una llitera un home de cabells grisos i cara esblanqueída com el coixí damunt el qual descansava l seu cap: era l diputat Charbonnel, mortalment

ferit. Tot-hom se descobria en silenci al passar, però ell no veia aqueixes mostres de respecte: tenia ls ulls clucs.

A voltes passaven grups de presoners conduïts per guardes mobils, molt joves, quasi nins, amb els quals tot-d'una sols no s'hi contava i que amb admiració de tot-hom varen lluitar com a lleons. N'hi havia qui duïen posat a la punta de la baioneta l'kepis tacat de sang del company mort, i altres, flors de colors que les dones els havien llençat desde les finestres. «Visca la republica! Visca la guarda mobil!» cridaven a cada banda dels bulevards els guardes nacionals, allargant d'una manera estranya i trista la darrera sílaba. Els presoners caminaven cap-ficats, abatuts, aplegats, estrenyent-se uns als altres, com un remat d'ovelles; la major part anaven mal vestits, espelliçats, bruts, amb el cap sense barret; alguns duïen les mans fermades. Les descàrregues seguien! Una intranquil·litat pesada i monotonans envolquellava, al mateix temps que la calor ens ofegava. Entrada de nit, desde les finestres de ma cambra, en un quart pis, va arribar a mes orelles un soroll nou. El ressò confós i llunyà de la batalla i el tro del canó, era de sobte interromput per descàrregues rapides i proximes qui m recordaven la remor seca i esqueixada d'un ventall obert i tancat am força.

— Es que fusellen insurrectes, — varen dir.

I passaven hores i més hores! En dormir no hi havia que pensar-hi, ni durant la nit. Si intentava baixar fins an el bulevard pera demanar notícies i respirar un aire un xic més fresc, al punt era deturat i interrogat: «Qui sou? D'on veniu? Ont aneu? Per què no porteu l'uniforme?» I a l'averiguar que era estranger me miraven am desconfiança i me manaven que m'entornés tot-d'una a casa meva. Una vegada fins hi va haver un guarda nacional provincià (aquests eren els més intransigents) qui volia agafar-me perquè anava am roba de matí. «Us heu vestit així, per poder parlar amb els insurrectes sèns fer-vos sospitós», cridava fòra de to aquell home. «Qui sab si sou qualche agent rus am les butxaques ben plenes d'or per encendre la revolució?» Li vaig proposar que m registrés, però això encara l va enfadar més. En aquell temps per tot creien veure l'or rus i els agents russos, i no sols això, sinó altres mil absurdes invencions sorgien d'aquells cervells exaltats.

Ho repetesc, foren hores engunioses i terribles.

Tres dies varem passar en mig d'aquell suplici, i asseguro que la paraula en que ho dic no es impropria ni exagerada. Arribà a la fi l quart dia, el 26 de Juny. Del siti de la

lluïta ns arribaven les noves am més facilitat, trameses de boca en boca a lo llarc del bulevard. Sabia, per exemple, que ja havien tornat a pendre l Panteó; que tota la banda esquerra estava en poder de les tropes; que les insurrectes havien fusellat el general Brea; que monsenyor Affre estava ferit de mort, i que les tropes sols trobaven resistència en el barri de Sant Antoni. Recordo un detall que va cridar-me l'atenció: anava a llegir una proclama en la qual el general Cavaignac intentava despertar el sentiment de patria, que mai arribava a esvair-se del tot, quan va passar pel bulevard un oficial d'hussards al trot del seu cavall, qui, unint el dit gros i el següent de la mà dreta, feia un cercol del diàmetre d'una poma, i deia cridant: «Així són de grosses les bales que ns tiren!»

A un pis de la mateixa escala de la casa on vivia hi habitava un escriptor alemany de certa anomenada, conegut meu. Sovint anava a veure-l pera distreure-m un xic i pera fugir de mí mateix, deslliurant-me del suplici del desenfeinat en la soletat.

El matí del dia 26 me trobava en la seva cambra en el moment en que ell acabava de berenar, quan va entrar depressa l criat am la cara trasmudada.

— Què hi ha?

— Senyor, lo que hi ha es que un home am brusa l demana. Un home que porta brusa, un obrer, demana si hi es el ciutadà H... Es un vell. Que li haig de dir que entri?

— Fes-lo entrar, — digué a la fi l'alemany.

El criat va sortir, dient en veu baixa:

— Un home am brusa!

Aquell vestit l'espantava, essent així que pocs mesos abans, després de les diades de Febrer, la brusa era l trajo de moda més decent i més portat. Jo mateix havia vist en el Teatre Francès els joves més elegants i refinats de l'alta societat assistir a una funció dedicada an el poble duent brusa blanca o blava, sota la qual feia una impressió extranya la pitera i el coll emmidonat de la camisa. Però a cada temps les seves costums, i desgraciadament durant les diades de Juny, en la ciutat de París, la brusa s'era convertida en signe de reprovació, en segell de fratricida, despertant tant sols sentiments d'horror i d'odi.

El criat va tornar dintre breu temps, i no sense cert temor va deixar entrar l'home qui l seguia. Aquest duia una brusa blava, vella i esqueixada, els calçons bruts i adobats, i en el coll un pedaç vermell. Un embull de cabells grisos, que tot-d'una vaig pendre per un barret, li queien fins damunt les celles, baix

de les quals se veia un nas llarc, de bec d'àguila, i uns ulls petits i apagats; ulls de vell, am pipelles inflades, bellugant-se am tristesa. Tenia les galtes magres i begudes, la cara plena d'arrugues fondes com a ferides, la boca ampla i mal feta, la barba mal tallada i grisa, les mans roges i aspres, i l'espina corba de tants anys de treballs feixucs i seguits. Al veure-l el vaig pendre per un dels obrers afa-megats i miserables que tant sovint se troben per les capes inferiors de les societats civilisades.

— El ciutadà H...? — va preguntar am veu ronca.

— Som jo, — va respondre-li l poeta alemany, una mica intranquil.

— Espereu el vostre fill, que havia d'arribar de Berlin am la seva donzella?

— Es veritat. Com ho sabeu? Havia de sortir fa tres dies; però m pensava...

— Ahir va arribar; però com l'estació de Sant Denís està en poder dels nostres (quan el criat va sentir això «dels nostres» se tornà groc de la por) i no hi havia medi d'enviar-lo aquí, el varem menar a casa d'una de les nostres dònnes. En aquest paper teniu escrites les senyes. Els nostres m'han enviat per dir-vos que estigueu tranquil. També està amb ell la noia que l'acompanya. Estan ben hostatjats i

sels dona menjar an els dos. No tenen cap perill. Quan tot això s'acabi podreu anar-lo a cercar amb aquest paper. Adéu, ciutadà.

El vell sen va anar cap a la porta.

— Espereu, per favor! — va exclamar am vivesa l'alemany. — No us en aneu encara.

El vell se va aturar sense girar-nos la cara.

— Es possible, — seguí dient el meu amic, — que hagueu vingut aquí tant sols per tranquil·lisar-me sobre la sort del meu fill, essent per vosaltres un desconegut?

El vell va alçar poc a poc el cap i digué:

— Sí: els nostres m'han enviat.

— No més per això?

— Sí.

L'alemany creuà ls braços, i va continuar:

— Però m permetereu... no sé com dir-ho... No comprenc com heu pogut arribar fins aquí! De segur que a cada carrer us deuen haver deturat...

— Sí.

— Us deuen haver preguntat d'on venieu i ont anaveu?

— Sí: a cada passa m miraven les mans per veure si hi havia senyal de polvora. Fins me les han ensumades. Un oficial m'ha amenaçat am fusellar-me.

L'alemany estava mut de la sorpresa i el criat semblava beneit mirant-los.

— Vaia un pas raro! — mormorava involuntariament.

— Adéu, ciutadà! — tornà a dir el vell amb aspror, resolt a partir.

L'alemany se li acostà tot-d'una i el va deturar.

— Espereu, espereu... Deixeu-me agrair-vos...

A l'entretant butxaquejava.

El vell, fent signe de rebutjar l'oferiment, va estendre la mà botaruda, de dits contrafets, que ja no s'allargaven del tot, doblegats pel treball.

— No us canseu: no pendré cap diner, — va dir.

— Doncs, permeteu-me que us dongui menjar... Un taçó de vi... qualsevol cosa...

— Això ja es diferent, — va respondre l vell, després d'un breu silenci.— Fa quasi dos dies que no he menjat res.

L'alemany va enviar el criat a cercar el be-
renar, i a l'entretant va fer seure l'extrany
hoste, qui s deixà caure sobre una cadira,
posà les mans sobre ls genolls i va capficar-se.

El meu amic començà a fer-li preguntes,
però l vell li contestava de mala gana i en tò
sec. Se veia que estava molt cansat, però no
intranquil ni espantat: semblava que tot li
fos indiferent. Per altra banda, la conversa

amb un burgès no podia esser del seu gust. Amb el berenar va animar-se un poc; tot-d'una remugava i bevia amb afany; més llavors, a poc a poc, se li començà a desfermar la llengua.

— En el mes de Febrer, — ens va dir, — varem prometre an el Govern provisional esperar tres mesos. Aquest temps es passat i la miseria es la mateixa o pitjor que abans. El Govern provisional ens ha enganyat: ens va prometre molt i no ha complert res. El Govern provisional no ha fet res pels treballadors. Ens hem menjat lo que teniem estalviat, i ara no hi ha treball i els negocis estan aturats. I an això diuen republica! Aixís es que hem dit morir per morir... I ens hem decidit.

— Però, permeteu-me, — va dir-li l'alemany; — què podeu esperar d'un alçament tant boig?

— Morir per morir... — va repetir el vell. Va aixugar-se ls llavis amb esment, doblegà l torcaboques, s'alçà i digué:

— Gracies!

— Us en aneu? — va dir-li l'alemany.

— Sí: he de tornar-men allà abaix. De què serviria quedar-me aquí?

— Teniu en compte que en el camí sereu agafat i es quasi segur que us fusellaran.

— Es molt facil. I bé, i què? Tota la vida m'hauré de guanyar el pa per mantenir

la família, i com fer-ho? Mentres que si m'aten, els nostres no deixaran morir de fam els pobres orfanets. Adeu, ciutadà.

— Al menos, digueu-me l' vostre nom. Voldria poder anomenar la persona qui m'ha fet tant de bé.

— Per res us fa falta sobre l meu nom. Lo que he fet no ho he fet per vós: els nostres m'han enviat. Adéu.

I sen va anar, seguit del criat.

Aquell dia fou del tot vençuda l'insurrecció. Tot-d'una que va esser permès an els paisans circular pels carrers, l'alemany, am les senyes que l vell li havia deixades escrites en el paper que va portar-li, va trobar la dòna que hostatjava l seu fillet. El marit i un fill d'aquesta estaven presos; un altre fill havia mort en una barricada, i li havien fusellat un nebot. Aquella dòna tampoc volgué pendre cap diner dels que li dava l'alemany: sols, signant-li amb el dit dues ninetes que corrien per la cambra, orfanetes del fill mort a la barricada, digué:

— Si un dia necessito demanar alguna cosa per aquells infantons, que l vostre fill se recordi d'ells.

Res més varem tornar a sobre del vell. Es impossible no commoure-s davant la senzillesa inconscient i quasi grandiosa am que va cum-

plir la seva missió. Ni tant sols va sospitar que havés fet res extraordinari al sacrificar-se per altri. ¿I no dóna lloc a serioses reflexions la conducta dels qui varen enviar-lo; dels qui en mig d'una lluita desesperada varen pensar en l'engunia d'un burgès desconegut? Es veritat que vint anys després altres malanats com aquests varen incendiar París i varen fusellar els presoners; però a tots els qui coneixen el cor de l'home no sorprendran semblants contradiccions.

EL RELLOTGE DE BUTXACA

Contarella d'un vell de l'any cinquanta

I

ESCOLTEU-ME un xic i us contaré la curiosa historia d'un rellotge de butxaca. Això va succeir en el començament del segle, dins l'any 1801. Llavors jo acabava de cumplir els quinze anys, i vivia en una caseta de fusta del poblet de Riazan, no gaire lluny del riu Oka, amb el meu pare, una tia i un cosí.

No m recordo gens de la meva mare, que havia mort tres anys després d'esser casada, sense deixar més fill que jo. El meu pare era un home tranquil, malaltic, de poca presència, qui havia nom Porfiri Petrovitch. Feia de procurador sense esser-ho, vui dir que trafegava en negocis i processos: era lo que sen diu un *picaplets*; però ell se donava l títol d'agent.

Dirigia la casa la seva germana, una fadrina vellarda de devers cinquanta anys. El meu pare havia fets els quaranta. La tia era una beata falsa qui per tot posava l nas, aclaria lo que no l'importava i enredava per totes bandes; i lo pitjor era que tenia mal cor, com el meu pare.

No diré que visquessim en la miseria, però no ns-e sobrava res pera sostenir-nos en la posició que ns pertocava.

El pare tenia un altre germà, anomenat Jegor, el qual, no sé per quin acte politic «i per la seva manera de pensar jacobina» (aquestes eren les paraules de l'*ukas*), va esser desterrat a la Siberia l'any 1797, en el temps del tçar Pau.

El fill d'en Jegor, el meu cosí Davit, havia quedat encomanat al meu pare i vivia am nos-altres. No més tenia un any més que jo, però jo l respectava, l'admirava i l'obeïa en tot i per tot, com si fos el meu germà gran. Era un jove de caracter energic, gras, gros i quadrat d'espatlles i de cara, la que tenia plena de pigues; el nas i els dits, curts; els cabells, d'un hermós roig fosc; i sobre tot era molt forçarrut.

La tia no l podia sofrir, i el meu pare fins semblava que li tingués por, si no era que se sentia culpable envers d'ell; i dic això, perquè

per la ciutat corria la remor de que, si l meu pare no hagués dites certes coses del seu germà, aquest no hauria sigut enviat a la Siberia.

En Davit i jo anavem a la mateixa escola de segona ensenyança i ens donaven molt bones notes; jo encara les treia millors que ell, perquè tenia més bona memoria. Però com això no engracix gaire ls joves, en Davit seguia essent el meu quefe i el meu model.

II

Me diuen Aleix, com sabeu. Vaig naixer el set de Març, i el disset es el dia del meu sant, perquè, seguint la vella usança, me varen posar per nom el nom del sant qui té la festa l desè dia després de ma naixença.

Va esser el meu padrí un tal Anastasi Anastaseitch Putchkoff, o, millor, Nastaseitch, com l'anomenava tot-hom. Parlant am franquesa, en Nastaseitch era mala persona, vivia d'embulls i males arts i sempre estava enredat en negocis bruts. El varen expulsar de la secretaria del Governador, i més de dos pics va estar a punt d'esser processat. Però l meu pare l necessitava, perquè, plegats i a mitges, caçaven negocis terbols i tarats. El meu padrí estava gras, era rodó com una bola, tenia l nas

en punta com les guineus i, com el d'aquestes bestioles, els seus ulls eren d'un gris clar. Sempre ls bellugava d'una banda a l'altra, lo mateix que l nas, com si olorés un rastre. No duia tacons a les sabates, pera caminar sense fer soroll, i, cosa rara en aquell temps, cada dia s'empolsava ls cabells. Segons deia, s'hi veia obligat, perquè sovint havia de visitar generals i generales.

Doncs, una vegada, el dia del meu sant, el primer qui va compareixer a casa nostra va esser en Nastaseitch, i al cap d'una estoneta va dir-me:

— Fiol meu, es veritat que no te n'he fets gaires de presents, però mira quin un ten duc avui.

I va treure-s de la butxaca un rellotge de plata, una *cacerola*, amb una rosa pintada a l'esfera i una cadeneta de coure. Quina sorpresa i quina alegria! No sabia què fer. La tia Pelagia s posà a cridar, dient-me:

— Besa-li les mans, mocós. Besa-ls-hi!

Vaig besar les mans an el padrí, i la tia anava dient:

— Ah! Oncle Nastaseitch, per què l'avesa d'aquesta manera? Com ha de saber donar corda a un rellotge? Ja es ben segur que aviat l'haurà espanyat o l'haurà perdut.

En aquell moment comparegué l meu

pare. Enterat de lo del rellotge, donà, distret, les gracies an el padrí i el va fer entrar en el despaig.

Mentres se n'anaven, sentia l meu pare mormorar entre dents:

— Si tu t penses amb això ja estar cabal...

Jo no podia estar quiet, i, penjant-me la cadena al coll, vaig partir corrents pera ensenyar el present an en Davit.

III

En Davit va pendre l rellotge, el va obrir i el va examinar amb atenció. El meu cosí tenia molta afició a la mecanica: li agradava jugar am ferro, coure i altres metalls; s'havia procurat tota mena d'eines i sabia compondre un pern i un pany, i fins i tot fer-los de nou. Després d'haver mirat el rellotge per totes bandes, donant-li voltes i més voltes, va dir en veu baixa (era poc conversador):

— Es vell i dolent. D'on l'has tret?

Vaig dir-li que l meu padrí me l'havia regalat.

En Davit me mirà de cua d'ull, preguntant-me:

— En Nastaseitch?

— Sí, en Nastasi Nastaseitch.

Posà l rellotge damunt de la taula i s'enretirà sense dir res més.

— Que no t'agrada? — li vaig preguntar.

— No es això. Jo, en el teu lloc, no hauria volgut cap present den Nastaseitch.

— Per què?

— Perquè es dolent i no convé deure obligacions a una persona així. I tu li deus haver donades les gracies. A ben segur que fins i tot li has besada la mà.

— Sí, la tia ho ha volgut.

En Davit va somriure amb una rialleta falsa i descarada que li era propia. Mai reia fort i am francaesa, perquè, segons ell, el riure era senyal de pobresa d'esperit.

Molt m'affigiren les paraules den Davit i la seva rialla burleta. «Vol dir, — pensava per mi mateix, — que no aprova lo que he fet? Qui sab! Tal volta també soc an els seus ulls una mala persona. Es cert que ell mai s'hauria rebaixat a rebre una almoina den Nastaseitch. Ja ho crec que no! Però, ara què haig de fer? Tornar-li l rellotge? Això no pot esser!

Vaig provar d'entaular conversa amb en Davit, demanant-li un bon consell; i me contestà que ell no donava consell a ningú i que fes lo que m semblés millor.

Lo que m semblés! Això era bo de dir. El cas es que no vaig poder dormir en tota la nit.

Estava nirviós, indecís i no sabia per on pendre. Me sabia tant de greu separar-me d'aquell rellotge! L'havia posat devora l llit i feia un renouet tant acompassat i agradós! Però veia que en Davit me menyspreava, i això era per mi insoportable.

A la matinada vaig pendre, a la fi, una resolució definitiva: me costà força llàgrimes resoldre-m; però, llavors, tot-d'una, vaig adormir-me.

Al despertar-me, me vesteixo depressa i surto al carrer. El meu proposit era donar el rellotge an el primer pobre que topés.

IV

No vaig haver de caminar gaire pera trobar lo que cercava. Vaig trobar un noieta d'uns dèu anys, descalç i espellicat, que sovint veia pidolant pel carrer desde les finestres de casa meva. Acostant-m'hi sense donar-li temps de pensar en res, li vaig oferir el rellotge.

El pillet va obrir uns ulls d'un pam, se va xupar els dits de la mà esquerra com aquell que s crema, i va allargar-me la dreta.

— Té, pren-lo; es meu i tel dono; el pots vendre i comprar-te lo que vulguis. Adéu.

Posant-li l rellotge a la mà, vaig tornar-

men a casa ben depressa. En el portal de la cambra vaig aturar-me un xic pera pendre halè abans d'entrar-hi, i llavors vaig acostar-me an en Davit, qui s'acabava de pentinar.

— Sabs, Davit? — vaig dir-li am veu tant tranquila com vaig sebre. — Acabo de donar el rellotge d'en Nastasi.

En Davit me mirà i seguí allisant-se ls cabells.

— Sí, — vaig seguir dient am veu pausada i serena; — l'he donat a un pobre, a un noi que capta: ara es seu.

En Davit va deixar l'espalmador sobre la taula.

— Amb els diners que n'hi donguin, — vaig continuar, — podrà comprar-se lo que li faci falta. Sempre deu valer alguna cosa?

Dit això, vaig callar.

— Ben fet, — feu en Davit per tota resposta, mentres se n'entrava en la nostra cambra d'estudi, aont el vaig seguir tot-d'una.

— I si t demanen què n'has fet, què diras? — me preguntà de sobte.

— Foi! Diré que l'he perdut, — li vaig contestar amb una indiferencia que volia esser massa natural pera no esser falsa.

I no tornàrem a parlar del rellotge en tot el dia. Però la veritat es que m semblava que en Davit no sols aprovava lo que jo havia

fet, sinó que, fins a cert punt, m'admirava: paraula d'honor!

V

Passaren dos dies sense que ningú semblés recordar-se del rellotge. El meu pare havia tingut no sé quin disgust amb un dels seus clients i no estava pera entretenir-se en coses de nois. En cambi jo no mel podia treure del cap. L'aprovació den Davit no m bastava pera quedar del tot satisfet de la meva obra, am més motiu havent sigut aquest tant curt de paraules, que fins no havia arribat a donar clarament el seu parer. Sols una vegada, com qui no diu res, va manifestar-me que no esperava de mi aquell acte de fermesa. La veritat era que jo no m trobava prou recompensat pel sacrifici fet. I, pera més burla, aquells dies vingué a visitar-nos un condeixeble amic nostre, fill del metge de la ciutat, i començà a donar-se tò mirant cada punt l'hora en el seu rellotge, que no feia gaire li havia regalat la seva avia, i això que ni tant sols era de plata.

Allò va esser la gota qui fa vessar l'aigua del taçó ben ple. No podent-me contenir més, tot-d'una que l company sen va anar, vaig partir a cercar el pillet a qui havia regalat el meu rellotge. Prest el vaig trobar jugant amb

altres nois davall la porxada de l'església. Cridant-lo apart, en poques paraules li vaig dir que ls meus pares s'havien enfadat am mi per haver-li donat el rellotge, i que si mel volia tornar li pagaria bé. Am tal intenció havia pres un ruble vell del temps de l'emperatriu Isabel, el meu unic capital.

—Però si jo no l tinc, el vostre rellotge,— me contestà l noi am veu irada i plorosa.— El meu pare mel va afinar, i tot-d'una mel va pendre, i encara llavors me volia pegar, dient-me que l'havia robat i que no n'hi havia de beneits que regalessin rellotges.

—I qui es el teu pare?

—El meu pare? En Trofimitch.

—Però, de què fa? Quin ofici té?

—Soldat retirat. Ofici no n té, però fa d'ataconador. Adoba sabates velles i d'això viu.

—Aon viu? Acompanya-m a casa teva.

—Ara l'hi mostraré. Digui-li al meu pare que va donar-me l rellotge, perquè no més me diu: «Lladre! Lladre!» i la meva mare, per no quedar darrera, afegeix: «Dolent! Ont has après de robar?». Caminant darrera l noi, aviat vaig arribar en el botigó dels seus pares, una d'aqueixes isbes velles que s diuen *negres* perquè no tenen xemeneia, alçada en el pati del fons d'una fabrica cremada feia molts d'anys i ja mig enrunada.

Varem trobar dins de l'isba en Trofimitch i la seva dòna. El vell era un home alt, de muscles forts, dret com un fus, am llargues patilles rosses, barba mal afaitada, amb el front i les galtes arrugades. La seva esposa, que semblava més vella que ell, pipellejant am tristesa, movia ls ulls lleganyosos d'enmig de la cara inflada de malaltia. Pedaços negres embolicats pel còs els servien a un i altra de vestit.

Vaig explicar an en Trofimitch per què hi havia anat. M'escoltà, fins que vaig haver acabat, sense dir cap mot, fixa la vista, amb aquella mirada intensa i obtusa del soldat moscovita.

—Colla de malfaners!—va cridar a la fi, am veu groixuda i ronca de vell sense dents. —Això es de senyors? Si es cert que en Petke no ha robat el rellotge... si fos així, llenya!, per ensenyar-li a no vagamundejar amb els senyorets; i si l'ha robat, llenya i més llenya!, amb el sabre de pla, com ho feien en el regiment de guardes a cavall. Vaia un redimontri d'història! Endavant am les atxes!

En Trofimitch va pegar el darrer crit am veu de falset: no havia entesa una paraula de tot lo que jo acabava de dir-li.

—Si m vol tornar el rellotge,— vaig afegir no m'atrevia a tutejar-lo, encara que no fos

més que soldat), — li donaré am molt de gust aquest ruble. Crec que no val més.

— Tant mateix! — va grunyar en Trofimitch, que encara no acabava d'entendre bé de que s tractava, i per costum de disciplina militar semblava que m volgués ipnotisar, mirant-me com si fos estat el seu quefe. — Quin negoci! Es malet de creure! Uliana, calla! — va dir a la seva dòna, que anava a dir alguna cosa. I, obrint el caixó d'una taula, va seguir dient: — Aquí l té, el rellotge. Si es seu, endugui-sel. I per què m'ha de donar el ruble?

— Pren-lo, Trofimitch, — li deia la dòna. — Aquest home ha perdut el cap: no té cap diner, ni cosa que ho valga, i fa tant el gros. Ets menos que una femella! Al menos pren els diners, ja que ets tant ase que li tornes el rellotge.

— Calla, pop! — va cridar el vell. — De quan ençà posa dita la dòna en la conversa del marit? I si ella xerra, ell mana i en pau. Petke, estigues quiet: no t moguis o t'esclafa.

En Trofimitch me va allargar el rellotge, sense amollar-lo; quedà una estona amb els ulls baixos i fixant en mi altra vegada aquella mirada estúpida, i va bramolar:

— Dóna-l bé, punyal! Ont es aquest ruble?

— Aquí l té, — vaig dir-li tot-d'una, traient-

mel depressa de la butxaca. Més ell no l prenia i continuava menjant-me am la vista. Vaig deixar el ruble damunt la taula: amb una grapada el va posar dins el caixó, me tirà l rellotge, i, donant depressa mitja volta cap a la dreta i un cop de peu fort, va cridar:

— Fòra d'aquí tot-hom!

La dòna anava a respondre-li; però abans de que aquella hagués badat barres, jo corria pel pati cap al carrer, amb el rellotge ben estret dins la mà i la mà dins la butxaca, i en quatre llongos vaig esser a casa meva.

VI

Ja tenia altra volta l rellotge, però no m donava gens de gust, perquè no l podia dur posat, i no mel podia posar perquè no volia que en Davit sabés lo que havia fet. Què hauria pensat de la meva falta de caracter? Tampoc el podia tancar dintre cap caixó perquè tots dos ens-e serviem dels mateixos, per lo qual me veia obligat a amagar-lo una vegada sobre un armari i altres davall el matelas o darrera la xemeneia. Així i tot, no l vaig poder enganyar an en Davit.

Un dia que havia tret el rellotge de davall un llistó del trespol, me vingué l'idea de fregar-

lo amb un guant vell. En Davit havia sortit de casa no feia gaire, i no era de creure que tornés fins al cap de temps, quan de sobte obrí la porta i va comparèixer davant meu.

Me vaig trastornar tant, que quasi vaig deixar caure l rellotge a terra: confós, empagait, vermell com un indiote, el fregava pels guardapits sense poder trobar la butxaca.

En Davit ho reparà, i, seguint la seva costum, fent aquella rialla burleta, va dir-me:

—Què t passa? Què t penses que no ho sé que l tornes a tenir el rellotge? Ho vaig conèixer el dia que l vas portar.

—T'asseguro...—vaig començar a dir-li am llàgrimes en els ulls.

En Davit pegà una musclejada i seguí dient:

—El rellotge es teu, i pots fer-ne lo que vulguis.

Tot-d'una que m va haver dites aquestes ofensives paraules, va sortir.

Vaig quedar mort. Ara ja no m cabia dupte de que en Davit me menyspreava.

—Això no pot quedar així. Ara ho veurà! —pensava, estrenyent les dents de rabia.

Surto tot cremat, atravesso l corredor, entro a la sala, hi trobo l'Iuchka, el nostre criadet, i li dono l rellotge.

L'Iuchka no l volia, però jo li vaig dir

que si no li prenia tot-d'una, botria l rellotge a la paret, el trepitjaria, el faria miques i les tiraria a la comuna.

Pensà un xic, va fer una rialla fresca i va pendre-m el rellotge de les mans. Men vaig tornar més tranquil a la meva cambra, ont hi havia en Davit que llegia, i li vaig contar lo que acabava de fer.

Sense alçar els ulls del llibre, en Davit va repetir senzillament que l rellotge era meu i podia fer-ne lo que volgués. Així i tot, me va semblar que m menyspreava un xic menos.

Llavors estava ben segur que desde aquell dia ningú podria acusar-me de falta de caracter, perquè aquell rellotge, aquell maleit present del meu padrí, m'era arribat a esser tant odiós, que no comprenia com l'havia desitjat fins an el punt d'anar-lo a demanar a un pobre soldat, que ara tenia dret a pensar que m'havia fet un favor.

Uns quants dies després arribà a la ciutat la noticia de la mort de l'emperador Pau i de la proclamació del seu fill Alexandre, sobre l qual corrien remors molt favorables respecte del seu caracter humanitari i just. Aquest cambi va impressionar molt an en Davit, fent-li entreveure la probabilitat del proxim retorn del seu pare. També l meu semblava estar-ne content.

—Ara vindran molts desterrats de la Sibèria i es segur que tornarà l meu germà Jegor, —deia, fregant-se les mans, però tossint una mica i mostrant cert temor.

En Davit i jo deixàrem córrer l'estudiar, no anavem a l'Institut, ni tant sols sortíem a passejar. Passavem les hores arrufats pels recons més tranquils de casa, calculant en quants mesos, setmanes i dies podria venir l'oncle Jegor. Com fer-ho pera escriure-li? Com pera sortir-li a camí? Com viuríem després del seu retorn? L'oncle Jegor era arquitecte, i varem resoldre que havia d'anar a establir-se a Moscou, on construiria grans escoles pera ls pobres i nosaltres seríem els seus ajudants. Es clar que llavors varem oblidar del tot el rellotge, am més motiu tenint en Davit altres distraccions de que parlaré més tard. Però aquell rellotge estava destinat a amargar-me la vida més d'una vegada.

VII

Un matí estava assegut en el balcó després d'esmorzar pensant en la vinguda del meu oncle. Contemplava distret el fort desglaç dels primers dies d'Abril, que encaientia la terra humida, fent-la lluir i fumejar. La tia, reme-

nant els braços, amb els moviments vius de sempre, i xerrant com una cotorra, se n'entrà de pressa en la cambra, dient-me:

— Vés tot-d'una a veure l teu pare, desvergonyit! Quin embolic es aquest? Ja sabreu tots dos lo que es bo! En Nastasi Nastaseitch ha aclarides totes les vostres dolenteries. Hala! Depressa, que l teu pare t crida! Vés-hi, vés-hi, tot-d'una!

Sense entendre encara de què s tractava, vaig seguir la tia, i a l'arribar a la sala vaig veure l meu pare passejant-se d'un cap a l'altre i pegant-se tocs al cap com si estés desesperat; aprop la porta l'Iuchka plorava am gran desconsol; i en un recó, assegut en una cadira, amb els peus entre ls barrons i les mans creuades sobre la panxa, el meu padrí deixava traslluir la satisfacció del seu mal cor pels orenells inflats i els ulls llampeguejants. Tot-d'una que vaig arribar, el meu pare m'amollà aquesta andanada:

— Has donat el rellotge a l'Iuchka? Respon!

Vaig mirar al criadet.

— Contesta, te dic! — va repetir el meu pare, pegant un cop de peu d'impaciencia.

— Sí, — li responc; i al punt m'esvergà una galtada, que degué agradar ferm a la meva tia, perquè vaig sentir que se xupava la llen-

gua am gust, com si hagués presa una glopada de tè molt calent. Llavors el meu pare la va emprendre amb el pobre Iuchka.

— I tu, canalla! No l'havies de voler el rellotge, — li deia donant-li cerves. — Que no ho sabies que no era teu quan l'has venut al rellotger?

Segons llavors vaig aclarir, l'Iuchka, sense creure fer cap mal, va vendre-l a un rellotger que hi havia en el mateix carrer; aquest el penjà a l'aparador amb els altres que hi tenia, el padrí l va conèixer, va tornar-lo a comprar i va frisar de dur-lo a casa nostra, ont ho contà a la tia, i la tia al meu pare.

Venturosament l'interrogatori i la penitència no durà gaire, perquè l pare s posà a tossir que quasi s'ofegava, i sobre tot perquè no tenia genit de fer molt de temps l'enfadat.

Quan la tia va conèixer que l meu pare s calmava, li va dir:

— Fes el favor de no enfadar-te. No valen la pena de que t'hi embrutis les mans. Ara, si en Nastasi Nastaseitch ho troba, suposat que l seu fillol es tant desagrait, podria quedar-me el rellotge i regalar-lo a certa persona que estimarà molt l'obsequi.

— I qui es? — preguntà l meu pare.

— En Crisant Sukitch, — va respondre la tia, un xic indecisa.

— An en Crisant? — va repetir el meu pare am menyspreu. — Tot m'es igual: per mi pots tirar-lo al foc.

S'embotonà l frac a la francesa i va sortir tot-d'una, un xic ajupit am l'esforç que feia tossint.

— Ho voleu, Nastaseitch? — va demanar-li la tia.

— Ja ho crec! — li va respondre aquest.

Fins llavors no havia dita cap paraula; però la seva fisionomia i aquells ulls grisencs de mort deien ben clar el goig que l'escena li havia donat.

El proposit de la meva tia me sulfurà del tot, no perquè volgués pera mi l rellotge, sinó perquè aquell a qui ella volia donar-lo era la persona que més avorria. En Crisant Sukitch, de llinatge Trankilitatin, era un seminarista, gros, alt i pesat, que sovint venia per casa nostra, el dimoni sabia per què; però, segons deia la tia, «per fer repassar els nois». No era possible que ns fes escola per la senzilla raó de que no sabia res i era més bestia que un mul. La veritat es que n tenia alguna cosa de mul, perquè sovint potejava; aguinava, en lloc de riure; i la seva cara roja i llarga acabava amb una barramenta grossa i plana. Sempre duia un capot de pana de Frisia i feia olor de carn crua. A la tia li tenia l seny begut:

així era que sovint el tractava de bon moço, bona estampa, i fins i tot de bell granader. En Sukitch tenia la costum de pegar copets am les ungles llargues i dures dels seus dits forts en el front dels nins: jo n vaig rebre moltes vegades essent menut, i mentres els pegava solia dir:

— Quin renou de carabaçot! Se coneix que aquest cap es buid!

«I aquest animal ha de tenir el meu rellotge? — pensava poc després, agegut damunt el llit, am les cames arrufades, la mà esquerra a la cara, dolorida de la galtada, i la dreta sobre el cor, flamejant de l'ofensa i del desig de venjança. — No, no l tindrà ell! Per res del món consentiré que un imbecil seminarista s rigui de mi d'aquesta casta. Com si ara l vegi amb el rellotge dins la butxaca dels guardapits, remenant la cadena damunt la panxota, i bramulant de goig i d'orgull. No pot esser, vaja! Però, com ho faré?»

Després de pensar-hi molt de temps, vaig trobar que lo millor era robar el rellotge a la tia abans de que l'hi dongués.

VIII

Per sort, en Trankilitatin era en el camp, d'on no havia de venir fins l'endemà. No hi havia més remei que aprofitar la nit. La tia no tancava mai la seva cambra am clau; lo difícil era trobar el rellotge, endavinar on l'amagaria. Tot lo dia el va portar, mirant-lo desiera de lo més satisfeta. «Però, a la nit, ont el posarà? Repunyema! Ja l trobaré jo!» me deia a mi mateix, amenaçant l'aire amb els punys estrets.

Estava febrós, sentia una barreja de por i d'alegria am l'idea del proxim delictes. Me trobava dolent, mal intencionat i desitjós de venjança. Fugia den Davit perquè no volia que ni ell ni altri sospités lo que anava a fer.

M'arreglaria tot sol, i en tot cas ningú més que jo n seria responsable.

Passà l dia a poc a poc, la vetllada fou més llarga que mai, i al fi va arribar la nit. No havia fet res, i fins vaig esforçar-me per quasi no moure-m en tot el dia. Un sol pensament estava fixe en el meu cap com un clau ficat fins a la cabota.

El temps del dinar, el meu pare, que, com he dit, aviat li passava la mosca, i tal volta fins li sabia un xic de greu lo que havia fet (per-

què a un jove de setze anys no li peguen com a un infant), s'era mostrat atent i carinyós am mi; però jo vaig permanèixer seriós i retret, no per reconcor envers d'ell, com va sospitar, sinó per por d'ablanir-me i desistir de la que tenia pensada. Era precís mantenir ben encès el foc de la venjança i la fermesa de la resolució presa. Men vaig anar a colgar prest; però, com es natural, no m vaig adormir. Ni tant sols vaig intentar aclucar els ulls: els tenia ben oberts davall el cobertor amb el qual me tapava l cap. Encara no havia pensat com ho faria pera sortir-ne am la meva: no més esperava l'hora en que tota la casa estés tranquiïa pera obrar segons les circumstancies. M'era colgat sense treure-m els mitjons, com feia ls altres vespres: això era tot el preparatiu.

L'alcova de la tia estava en el pis de dalt, i jo havia de passar pel menjador i per la sala, pujar l'escala, atravesar tot un corredor, i allà, a la dreta, s'hi trobava la porta. No tenia necessitat de dur llum, perquè davant de les sagrades imatges, dins de la cambra de la tia, hi havia sempre una llantia encesa. Estava ben segur de que hi veuria.

Continuava agegut en el llit, amb els ulls oberts i la boca badada i seca. La sang me batjava per moltes bandes: en els polsos, en les orelles, en el cor, en les mans... Esperava, i

me semblava que un dimoni boiet se reia de mi; passaven hores, i mai arribava la desitjada quietut.

IX

Va semblar-me que mai en Davit s'havia adormit tant tard. A pesar d'esser poc xerrador, aquell vespre més de dues vegades intentà moure-m conversa. Mai havien feta tanta remor, trastejat i xerrat tant per la casa. «Que tenen per dir-se? No han parlat abastament en tot el dia, que ara ls ve la xerrera?» pensava, nerviós i cansat d'esperar.

Tampoc acabaven els renous de part de fòra: ara era un ca que grinyolava, suara un pagès gat, jurant i cridant, després una porta de cotxeria que xisclava al tancar-la, i més tard una maleida *Telega* de rodes mal restretes que no acabava de passar mai, fent un renou inaguantable de ferro vell.

Aquestes remors del carrer poc m'importaven, però podien afavorir-me. A la fi no se sentia una mosca. Sols la pendola del vell rellotge de paret deixava sentir el seu *tic-tac*, desigual i greu. Vaig escoltar, i no més percebia l'halenar acompassat i tranquil de persones adormides. Anava a aixecar-me... Me semblà sentir un gemec fluix, com si fos cai-

guda alguna cosa molla, una remoreta d'un cos relliscant suaument per la paret. Són il·lusions? Es l'imaginació exaltada que m juga aqueixes burles? Me convenço, a la fi, de que m trobo en el centre quiet i trist de la nit. Ja era hora! Gelat abans d'alçar-me del llit, separo l tapament, allargo les cames fins a posar els peus en terra i m'aixeco. Dono una passa, després una altra. Les soles dels peus no m semblen meves: se fixen sobre l trespol insegures i feixugues. M'aturo. Es altra volta remor? Sembla que se senti roncar algú, o riure baix, o sospirar. Sento picor per les galtes, m'hi poso la mà i conec que es la frescoreta de les llagrimes que m cauen dels ulls. Escolto: no se sent res. Endavant! No més veig fosca, però sé de cor el camí. Tregel amb una cadira. Quin renou, i quin mal m'he fet a la cama, just al damunt del genoll! Que s despertaran? Ja ho veurem. De sobte m sento tranquil, atrevit i resolt. He passat el menjador, he trobada la porta, i amb una empenta l'he oberta de bit-en-ample. Les maleïdes frontices han grinyolat. Què farem? M'es igual. Munto per l'escala; un graó cruix sota ls meus peus; li pego una ullada d'odi, com si l veiés i em pogués entendre. La segona porta s'obre sense renou, i me trobo en el corredor.

Pels vidres entelats d'una finestreta que hi ha just davall el cel-ras se veu la dolça celestia de la nit, i a la claror d'aquell feble raig de llum descobreixo confosament una criada jove, ageguda damunt d'un llençol extès sobre l pis, amb els braços enrevoltats en el cap, mig cobert pels cabells alloure. Halena depressa, am somni pesat. Darrera d'ella hi ha la temuda i desitjada porta. D'un bot passo per damunt de la jove i, sense sebre qui m'obra la porta, me trobo en la cambra de la tia. En un recó hi ha la llantia de les santes imatges, i a l'altra part el llit. Damunt del llit, girada de cara a la paret i embolicada amb el llençol, immòbil com una morta, hi ha la tia adormida. La flama de la llantia tremola suaument, moguda per l'aire fresc de la nit, produint per tota la cambra lleugeres ombres que s mouen i se belluguen sobre l'esgrogueïda cara de l'adormida.

Tot d'una veig el rellotge en la brodada rellotgera penjada a la paret part damunt del llit. Quina alegria! Endavant, depressa; però, de qui són aqueixes potadetes que sento? Són els batecs del meu cor? Dono una passa. Déu meu! Què es això?

Una cosa rodona, petita, se frega per les meves cames amb insistencia. Vaig a cridar. Quasi caic a terra de l'espant. Es un moixet

clapat, el nostre moix, que està al meu davant, am l'espina corba i la cua enravenada. Pega un bot feixuc damunt del llit, sense fer renou; se gira cap a mi i, sense miolar, com si fos mut, se queda assegut, seriós com un jutge, am les ninetes dels ulls daurats i llambrejants fixes en els meus. Li dic molt baix: «Pits, pits; moixet, moixet», mentres allargo l braç per damunt de la bestiola i la tia i despenjo l rellotge. Oh! Justament! La tia s'alça amb els ulls badats com una òliba. I ara què fer? Però els torna a tancar tot-d'una i, remugant paraules que no entenc, deixa caure altra vegada l cap sobre l coixí.

En un instant he tornat a la meva cambra, i ja estic colgat, ben allargat en el llit, amb el rellotge a la mà. Soc un valent, un lladre, un heroe; esclato d'alegria, tinc calor, ric tot sol, i voidria despertar an en Davit pera contar-li tot, i, cosa vana!, tot-d'una quedo adormit.

Més tard obro ls ulls: ja fa claror, però l sol encara no ha sortit. No se sent moure ningú dins la casa.

Salto del llit, desperto an en Davit, li conto la feta, fa la mitja rialla i me diu:

—Sabs què hem de fer? Enterrem aqueix maleit rellotge i no sen parlarà mai més.

—Bona idea, —contesto. Ens vestim de-

pressa, devallem a l'hort de darrera la casa, i allà, sota una pomera vella, en el fons d'un clot que férem amb el ganivet den David, dins la terra humida i blana, varem depositar-hi l'odiat present del meu padrí. Aquell indiot de Trankilitatin ja no l tindrà! Pissonem el pis, hi posem macada per damunt, així com estava abans, i, altius, satisfets i tranquils, tornem tot-d'una a la nostra cambra, ens fem al llit i dormim encara un parell d'hores de lo més descansats.

X

Ja podeu pensar el bordell que va moure-s de bon matí tant aviat com la tia va reparar que li havien pres el rellotge. Am grans crits i xiscles exclamava: «Pillets! Lladres, més que lladres! Agafeu-los! De sota l coixí m'han robat el rellotge!»

Nosaltres, vui dir en Davit i jo, ho sentiem am gust, assaborint la sospirada venjança. N'esperavem una de grossa i estavem disposats a tot; però la veritat es que tot va convertir-se en fum de formatjada. Tot-d'una l meu pare s'enfadà molt, i fins va parlar de fer venir la policia; però fos que encara tingués massa fresc lo succeit la nit abans o fos per lo que fos, am gran sorpresa de tot-hom, la tem-

pestat no va descarregar damunt meu i en Davit, sinó sobre la tia.

— Petrowna, — va dir-li, girant-se cap an ella, — vés-ten allà on no hi plou tu i el rellotge: massa n'hem menjat i no n vui sentir parlar més. Tu dius: «No ha fugit tot sol». I a mi què m'importa. «Què dirà en Nasta-seitch?» afegeixes. I jo t contesto: «Tot lo que vulga. Mal com el diable no se l'enduu com an el rellotge». No ha tingut mai per mi més que mals modos i altres coses pitjors. Deixa-m anar i no m cansis més, sents?

El meu pare, dit això, pegà una portada i se tancà en el despaig.

Tot-d'una en Davit i jo no enteniem el sentit de les frases alusives an el meu padrí: més tard varem sebre que aquest, el dia abans, havia *birlat* un bon negoci al meu pare.

La tia va romandre escaldada, i l'unic consol que tenia era dir-me: «Pillet! Lladre! Presidari!» quan li passava per devora. Aquestes injuries me donaven tant de gust com el pegar una ullada am fingida indiferencia a la pomera davall la qual estava enterrat el rellotge, i, si en Davit hi era, canviar amb ell una mirada d'intelligencia.

La tia va tractar d'afuar-me l seu seminarista; però jo ho vaig contar an en Davit, i aquest li va fer avinent que li trauria la butza

si m deia res. En Trankilitatin va agafar por, perquè, anc que a la tia li semblés un valent, era molt covard.

Així varen passar cinc setmanes, lo que no vol dir que s'hagi acabada l'història del rellotge, sinó que aquesta va seguir més interessant que mai, sols que pera continuar-la tinc de parlar d'un nou personatge, i pera donar-lo a conèixer així com pertoca he de tornar un xic endarrera.

XI

El meu pare va tenir molt de temps assumptes i relacions de certa intimitat amb un ex-empleat, qui de llinatge li deien en Latkin. Era un homenet petit, coix, encullit, d'aquells que s pot dir que viuen de miracle. Lo mateix que l meu pare i que l padrí, també feia d'agent: era un altre procurador sense títol. Però com el pobre estava convençut de la seva mala estampa i li faltava paraula, no tenia gaire confiança en ell mateix, i per això s'era aferrat an els faldons de la levita del meu pare. En cambi tenia molt bona lletra, sabia les lleis pels caps dels dits, coneixia tots els formularis i era molt faner. Anava, feia temps, a mitges amb el meu pare en per-

dues i guanys. Aquella amistat semblava que no s podia rompre, però vingué un dia que van barallar-se, i desde llavors foren enemics a mort.

Si en Latkin li hagués pres un negoci, com feia de vegades el meu padrí, qui després d'aquest va esser el seu soci, s'hauria enfadat un xic, però l'hauria perdonat; més en Latkin, mogut per un sentiment de cobdicia o d'enveja, o tal volta per un impuls inconscient d'honradesa, per una flamarada del cor, fos per lo que fos, li va fer traició, obrint els ulls a un jove comerciant sobre cert jòc de mans, pera no dir-ne estafa, que havia de produir al meu pare un gran benefici. Lo que an aquest el va cremar no va esser la perdua dels diners, sinó l'engany: aquell mal pas no l'hi podria perdonar mai.

— Mireu quin beat n'ha sortit ara? — deia tremolant de rabia.

Jo m trobava en el despaig i ho vaig escoltar tot.

— Bé, molt bé! — seguí l meu pare. — Aquí estan les santes imatges i allà la porta. Tu a casa teva i jo a casa meva. Ets massa escrupulós i massa senyor per venir am mi. Vés-ten, i mal d'aquí endavant no tinguis mai casa ni fogaina!

Debades en Latkin li va suplicar, donant

explicacions i demanant-li perdó de genolls, amb una espècie d'esglai dolorós.

— Sense cap profit per mi, — exclamava, — m'he tallades les cames...

El meu pare no s va ablanir, i desde aquella hora en Latkin no tornà a posar els peus a casa nostra. Com si la maledicció del meu pare fos estada atesa, poc després de la brega, que va succeir dos anys abans de començar aquesta historia, va morir-se la dòna den Latkin, malalta feia molt de temps; la filla menuda, que tenia devers tres anys, se tornà sorda i muda d'esglai per haver-se-li aturat al damunt un eixam d'abelles; i el pobre Latkin tingué un atac de poagre, quedà inutil del tot i va veure-s en la miseria més espantosa. Habitava una mena de barraca mig esbucada, no gaire lluny de casa nostra.

La persona de qui vaig a parlar es precisament na Rússia, la seva filla gran.

XII

Tot el temps que l meu pare va esser amic den Latkin la vèiem sovint per casa nostra, on passava bona part del dia cusint o filant am les seves mans fines i manyoses. Era una joveneta agraciada, prima, d'ulls grisos intel-

ligents. Parlava poc i am la boca mig tanca-
da, sense mostrar les dents; la seva conversa
era oportuna i aguda, i tenia la veu agradosa.
Si alguna vegada reia, llavors se li veien to-
tes les dents, grosses i blanques com avella-
nes. També recordo l seu caminar lleuger i
elastic, saltironant a cada passa, com si baixés
una escala. Sempre anava dreta, am les mans
creuades, i, fes lo que fes, els seus moviments
eren airosos i vius. El seu nom de baptis-
me era Rússia, però tot-hom la coneixia per
na *Boca-negra*, perquè en el llavi hi tenia
una taca fosca com una móra, que en lloc
d'enlletgir-la li feia gracia. Tenia un any
més que en Davit, i entre ells dos hi havia
una amistat que no semblava de nois; am mi
s'hi feia poc. S'entenien am mitja paraula, i
fins amb una ullada, i s'alegraven molt de
veure-s.

La veritat es que com aquella noia no n'he
coneguda una altra: docil, atenta i energica,
honest, trista i agradosa. Confesso que no
sabia fer frases enginyoses, però tampoc deia
mai cap ximpleria ni cap vulgaritat, i sobre
tot el seu mirar intelligent associava. Desde
que l meu pare va rompre amb el seu, no la
veia gaire: estava privat d'anar a casa seva, i
ella no venia mai a casa nostra: sols la trobava
de tard en tard en el carrer o a l'esglesia, i

sempre m'inspirava l mateix sentiment d'admiració i de respecte.

Soportava am tanta resignació la seva desgracia!

«Es com una pedra», deia aquell ase de Trankilitatin. Pobra Rassia! Era ben digna de llastima! La seva cara havia presa una expressió de cansament i d'engunia, i els ulls s'eren enfonyats. El pes era massa gros pera aquell cos tant feble.

En Davit la veia més sovint que jo, i fins devegades anava a casa seva. El meu pare no li deia res, perquè sabia que no l creuria. De tant en tant na Rassia compareixia darrera la verdissa de l'hort de casa i xerrava una estona amb en Davit. No hi venia pel gust de conversar, sinó per dir-li alguna cosa que ls passava i demanar-li consell.

La feridura den Latkin li havia deixat un xic de moviment a les cames i als braços i conservava a mitges l'enteniment; però la llengua no volia ensopegar les paraules, com si l pobre home hagués oblidat els noms dels objectes. Havien d'endavinar lo que volia dir.

— Això, això! — mormolava fent un esforç començant sempre la frase amb aquesta paraula: — Tallant!

I «tallant» volia dir «pa».

Avorria l meu pare am tota l'ànima, per-

què creia que en la seva maledicció li havia causat les desgracies que l'aclaparaven. Li deia botxí, carnicer, mort i altres paraules injurioses.

— No provis d'anar-hi, a casa d'aquest botxí! Ho sents, Rassiliewna?

Així anomenava a la seva filla, encara que el nom propi d'aquesta fos Martiniana. Cada dia en Latkin se tornava més pesat i exigent. Com satisfer els seus capritxos? D'on treure ls diners? La desgracia envelleix aviat, però es dolorós sentir una noia de disset anys parlar de certes coses.

XIII

Recordo que una vegada vaig escoltar una conversa d'ella amb en Davit, darrera la verdisa del nostre hort, el mateix dia que havia mort la mare de na Rússia.

— Avui al matí ha mort la meva mare, — deia baixant els seus ulls humids. — La cuinera s'ha ofert per anar a comprar un bagul barato, però no s poden fiar d'ella: es tant gatonà, que es capaç de beure-s els diners del bagul. Tu l'hi hauries d'acompanyar, Davit, i et tindria por.

— Hi aniré, — va respondre en Davit. — I el teu pare, què fa?

— Plora i diu: «Enterreu-mi a mi també». Ara dorm. — Na Ràssia va sospirar i va afegir: — Ai! Davit, Davit! Quin món es aquest!

Se passà la mà pel front i pels ulls amb un moviment d'engunia tant sincer que m va enternir.

— Es precis que t cuidis, — va dir-li en Davit. — Que va que no has dormit gens? De què serveix el plorar? Les llagrimas tant mateix no s'enduen la pena!

— No tinc temps per plorar.

— Tens raó, — respongué en Davit. — Sols els rics s'hi poden entretenir.

Na Ràssia anava a partir, però s'aturà i li va dir:

— Ens volen comprar el xal groc, sabs? Aquell que era de la meva mare. Ens en donen dotze rubles. No trobes que es poc?

— Ja es cert que es poc.

— No l'hauriem venut, — va continuar ella; — però ns falten uns quants diners per l'enterrament

— Està bé; però no s'han de tirar els diners. Són tant golafres aquests *popes*¹, que no hi ha qui ls afarti! Tén un xic de paciència: jo hi aniré i veurem. Ara vés-ten. Adéu, Ràssia.

— Adéu, Davit.

---

1) Sacerdots de l'església grega.

— Sobre tot no ploris, sents?

— Com vols que plori? O fer la sopa o plorar: una de dugues.

— Que diu de fer la sopa? — vaig demanar an en Davit. — Que cuina ella?

— No has sentit que la criada té d'anar a cercar el bagul?

«Fa les feines de la casa, — pensava, — i sempre va tant neta i endressada! Quina noia! M'agradaria veure-li fer la sopa.»

Encara recordo una altra conversa a la vora de la verdissa. Aquest dia l'acompanyava la germaneta muda, una nina molt maca, d'ulls grossos, am mirar esglaiat i una mota de cabells mates, de color fosc, sobre un rostre infantivol. També na Rassa tenia ls cabells negres sense brill.

— No sé què fer, — ens deia aquesta. — El metge ha ordenat una beguda al meu pare i tinc d'anar a la potecaria a comprar-la. El nostre pagès (tant sols un n'hi quedava an en Latkin) ens ha dut llenya i una oca; i l'amo de la casa ho vol, dient: «Me deveu la renda».

— Us pren l'oca?

— No, perquè es vella i ja no pon. «Per això us-e l'ha duta l vostre pagès», diu l'amo. Però vol endur-sen la llenya.

— No té dret de fer-ho, — va dir en Davit.

— No té dret, però ho fa. Escolta: som pu-

jada an el porxo, aont hi ha un bagul molt vell, i mira lo que hi he trobat.

Va treure de davall l'abric una ullera de llarga vista engastada en coure, dins d'un estoig de couro groc.

En Davit, aficionat i entès com era en tota classe d'instruments, la va pendre tot-d'una.

— Es una ullera anglesa de marina, — va dir, posant-se-la davant la vista.

— Els vidres estan sencers, — va fer observar na Rússia. — L'he ensenyada an el meu pare i m'ha dit: «Vés-la a empenyar». Creus que ns en donaran alguna cosa? Nosaltres no l'hem de menester per res. No serveix per mirar-nos-hi. No trobes que no són miralls lo que necessitem?

Dient això se posà a riure. La seva germaneta, al sentir els estarrufaments del cos de na Rússia, que la tenia per la mà, alçà l cap i, veient que reia, se posà a plorar desconsoladament, allunyant-se d'ella.

— Sempre es així, — digué aquesta. — No li agrada que rigui. No ho tornaré a fer, Subotchka. Veus? Ja no ric, — va afegir, acostant-se devora la nina i allisant-li ls cabells.

Va esborrar-se la riulla del rostre de na Rússia, i els seus llavis, que tant agradosamente se movien, tornaren a quedar immobils. La muda va callar i na Rússia tornà a aixecar se dreta.

— A veure si n treus molt de partit de l'ullera, — va dir an en Davit. — Això ns ha de rescabalar de la perdua de la llenya i de la vellura de l'oca.

— Al menos en donaran dèu rubles, — contestà en Davit, donant voltes a l'estoig. — Jo te la compro, què més vols? Per ara, aquí tens quinze *kopeks* per anar a la potecaria. Ne tens prou?

— Deixats no més! — digué na Rússia en veu baixa, mentres prenia la moneda.

— Es clar! Que també vols pagar interessos? Quina ullera tant bona! No hi ha com els inglesos!

— Diuen que ls hem de fer la guerra?

— Cah! No ho creguis. A qui donarem una pal·liça serà an els francesos.

— Tu això ho sabs més que jo. Adéu-siau, amics.

XIV

Encara n contaré una altra de conversa tinguda en el mateix lloc. Na Rússia estava més preocupada que de costum.

— Cinc *kopeks* una col i ben petita, — deia, apoiant la mà a la galta. — Que es cara! I justament no m'han pagada la feina.

— Qui te la deu?

— Sempre es la mateixa: la mestressa de la botiga de darrera l Bestió.

— Ah! Aquella dòna grossa que duu una brusa verda?

— Sí, aqueixa.

— Diantre de goja! Sembla que l greix no la deixi viure. En l'esglesia no poden estar prop d'ella dels halens que fa, i no paga la feina?

— Ja pagarà, però Déu sab quan. Ademés, tinc un altre disgust. An el meu pare li ha passat pel cap contar-me tots els seus somnis; la llengua no l'obeeix, vol dir una paraula i n'hi surt una altra, i s'enfada. Quan parla dels menjars i altres coses semblants, ja hi estem avesats; però vés a entendre un somni extrany! «Etic molt content, — m'ha dit avui; — m'he passejat per entre mig d'uns aucells blancs, i el Senyor m'ha regalat un ramell de flors, l'Andreuet (ja sabeu que aixi anomena a la meva germaneta), i un trempa-plomes. Ara tots dos estarem bé, però amb aquest ganyivetó es precis fer així, zas!», i s'ha passat el dit pel coll. No l'he entès i li he dit: «Sí», s'ha enfadat, m'ha volgut explicar lo que volia dir i ha acabat posant-se a plorar.

— Li havies d'embolicar qualsevulga mentida, — vaig dir jo.

— No n sé dir de mentides, — respongué ella en to planyivol.

— Ni se n'han de dir mai, — va afegir en Davit; — però tampoc has d'estar trista per això, que res hi guanyes tu ni ell.

Na Rússia l mirà una estona, i llavors va dir-li:

— Te volia demanar una altra cosa. Com s'escriu *ia*? Per exemple si jo volgués posar: «hi ha hores en la vida...»

— S'escriu: *h i*, i separat, *h a*... Escriu-ho com vulgues, però sobre tot viu.

— M'agradaria saber escriure bé, — va dir na Rússia, tornant-se vermella. Cada vegada que s'empagaia estava més guapa. — Això m podria servir. Altre temps el meu pare n sabia molt i en treia bon profit. Havia començat a donar-me lliçó, però ara quasi no sé confegir.

— Cuida-t de viure: això es lo que importa, — va repetir en Davit baixant la veu i mirant-la am fixesa. Na Rússia tornà a empagair-se. — Viu i escriu com pugues. Regota! Vet allà la bruixa!

Així designava sovint a la tia.

— Fuig, filla meva!

Na Rússia l mirà per darrera vegada i sen anà depressa.

En Davit conversava poc am la tia i amb el meu pare, i encara de mala gana, sobre tot d'ençà que s'havia ficat en el cap que l seu pare no s torbaria a venir. No tenia altra idea,

el recordava molt bé, i sovint men parlava.

— Es alt i fort, — me deia; — aixeca un pes de quatre quintars. Quan crida «Ep! Que vingui algú!» tota la casa retrona. Es molt valent: no té por de ningú. Que hi estavem de bé abans d'anar-sen! Diuen que ha perdut els cabells, però llavors els tenia castanys, com els meus. Aixís que vinga ens en anirem.

— Vosaltres, sí, — li contestava am tristesa; — però jo quedaré aquí.

— No ho creguis: vindras am nosaltres: ja ho veuras.

— El meu pare no ho voldrà. Que he de fugir?

— Deixa-l anar el teu pare, i si no l deixes estas perdut.

— Per què?

En Davit va fer-me mala cara i no m contestà. Al cap d'una mica va afegir:

— Escolta: quan serem amb el meu pare trobaré una bona collocació i em casaré.

— Oh! Això no s fa tant aviat com te penses, — li vaig replicar.

— Sí: em casaré tot-d'una.

— Tu?

— Sí, jo.

— Que ja festeges?

— I doncs!

— I qui es ella?

Somrient, va contestar-me:

— Que ets beneit! Que no ho endavines?

Na Rússia.

Vaig quedar am la boca badada.

— Que ten rius?

— Ja sabs que no m'agraden les verbes.

— Però, si té un any més que tu!

— I això què hi fa! Sobre tot ja n'hem parlat massa.

— No més una pregunta: que ho sab ella?

— Ho suposo.

— Però no t'hi has declarat?

— Què es això de declarar-se? Ja vindrà l'hora i l'hi diré. No n parlem més.

S'aixecà i va sortir de la cambra. Al quedar sol vaig pensar que en Davit reflexionava i obrava com un home practic i en vaig sentir gojós i satisfet de mereixer la seva confiança i d'esser el seu amic. I na Rússia, amb aquell humil vestidet negre, va semblar-me la noia més guapa i més digna d'esser estimada.

XV

El pare den Davit no arribava mai, ni tant sols rebiem carta seva. Acabava l mes de Juny i, cançats d'esperar, anavem perdent l'esperança. Llavors va dir-se que la malaltia den

Latkin havia empitjorat i que la seva família, si no s moria de fam, quedaria esclafada davall la teulada de la casa l dia menos pensat. En Davit feia mala cara, mostrava més mal genit i sempre estava mujol i de mal humor. No hi havia qui li digués res. Desapareixia sovint. Na Ràssia ja no venia prop de la verdissa de l'hort: sols la veia de tant en tant atravessar el carrer, caminant am lleugeresa, dreta, am les mans plegades, esgrogueida i pensativa. Això era tot.

La tia, ajudada del seu seminarista, seguia mortificant-me com millor podia i dient-me: «Lladre! Senyor lladre!»; però jo no n feia cas; i el meu pare, ataleiat amb els negocis, sense deixar de córrer tot lo dia d'un cap a l'altre, no s fixava gens en lo que succeïa a casa.

Un dia, mentres passava per prop de la vella pomera, mirant-la de cua d'ull, com feia sempre, vaig reparar que la grava estava remoguda i que en el punt ont estava l rellotge la terra s'alçava, sent així que abans feia més buit.

— Què serà això! — vaig pensar. — Que hauran descobert el nostre secret i desenterrat el rellotge?

Era precís averiguar-ho. L'indiferència, més ben dit, el despreci am que l mirava

mentres creia que estava rovellant-se davall la terra, no arribava fins an el punt de consentir que un altre l tingués. L'endemà, aixecant-me abans d'auba, vaig anar-men an el jardí i, obrint un clot allà on pertocava, vaig convence-m de que l'havien robat.

«No pot esser més que en Davit, — pensava. — Ningú més que ell ho sabia».

Tapo tot-d'una l clot i me n'entorno a la meva cambra. Estava molt ofès.

— Jo vui — deia per mi mateix — que en Davit hagi tingut necessitat del rellotge per socórrer a na Rússia i el vell; però, que no m podia haver dit: «Germà (en el seu cas jo m'hauria servit d'aqueixa paraula), necesito diners. Ja sé que no n tens; però m vols deixar vendre aquell rellotge que per res te serveix?» Ja ho crec que li hauria dit que sí! Però fer-ho d'amagat com un lladre, això no es d'amics! No hi ha excusa que hi valga. La veritat: estava ofès de bon de veres.

Vaig començar per mostrar-me fred amb ell i per fer-li mala cara. En Davit, com si tal cosa: per sort no era d'aquells que aviat se fixen en aqueixes petiteses. Li tirava indirectes i tampoc se donava per entès. Li deia que m semblava molt baix un home que enganya l seu amic i dissimula en lloc d'obrir-li l cor. Escoltant-me, somreia am cert des-

preci i no m feia cas. Per fi vaig preguntar-li:

—Quan enterrarem el rellotge, que s degué aturar tot-d'una o degué córrer fins acabar la corda?

—Vaia una pregunta beneita! Que se m'endona de tot això!

No sabia què pensar. En Davit ne duia alguna de moguda, però no era l rellotge que l preocupava. Un fet inesperat me provà la seva innocència.

XVI

Mentres tornava un dia a casa meva per un carreró pel qual no solia anar-hi quasi mai, perquè hi vivia en Trankilitatin, al passar per davant d'una taverna que tenia les portes tancades, vaig sentir la veu del nostre criat Wassili, jovenot peresós i malfener, però deixondit i amatent am les femelles, a les quals conquistava ballant i tocant la guitarra de dèu cordes.

—Sou el reverent dimoni,—deia en Wassili, a qui no podia veure, però que sentia de lo més bé.

Devia estar prop de la finestra amb algun company, assegut davant d'un *samovar* ple de tè, i, com fan sovint els que s troben en un

lloc tancat, parlava fort sense pensar que ls de fóra l podien entendre.

— Aquesta van fer: van enterrar-lo a l'hort.

— Que m dius! — exclamà una altra veu.

— Lo que sents. Sabs quins bergants són aquests senyorets meus. Sobre tot en Davit es un Isop ¹. Doncs, sí: m'aixeco dejorn, m'acosto a la finestra, miro... i què veig? Els dos estudiants en el jardí amb un rellotge a la mà. Fan un clot davall una pomera i hei enterren el rellotge, deixant el pis com si tal cosa. Ni més ni menos.

— Vaia una idea! — digué l company — I tu què vas fer? Te n'hi vas anar i el vas treure?

— Es clar! Desseguida l vaig desenterrar, i ara l tinc en el bagul. Però convé deixar-lo estar un quan temps, perquè ha mogut massa renou. Aquella mateixa nit en Davit l'havia robat a la nostra vella de davall el coxí, mentres dormia.

— Aquesta es més blava! — digué l'altre.

— Quan jo t dic que n'hi ha una bona peça! Però ara tornaran els oficials de la guarnició i el vendré an algú o l jugaré a cartes.

No vaig voler escoltar més: corro com un coet cap a casa i ho conto desseguida an en Davit, dient-li:

---

1) Els pagesos russos donen aquest nom a l'home esburbat i de poc seny.

— Germà, germà, perdona-m. Som estat un dolent: he sospitat de tu. Me sab molt de greu. Perdona-m.

— Què tens? — preguntà en Davit. — Explica-t?

— Me pensava que havies desenterrat el nostre rellotge.

— Torna amb el rellotge! Que no es allà on varem enterrar-lo?

— No; i me pensava que eres tu que l'havies tret per socórrer els teus amics; però ara sé que ha sigut en Wassili qui...

Llavors vaig referir-li tota la conversa d'aquest en la taverna.

El meu cosí, que sempre havia despreciat tot això del rellotge, dient que no valia una clovella de nou, a l'enterar-se de la feta den Wassili se posà com una fera, s'aixecà tot d'una de la cadira on seia i, ab la cara encesa com una falla, els ulls que li flamejaven i els punys i les dents estretes, començà a cridar:

— Això no quedarà així! Com s'atreveix a pendre una cosa que no es seva? Ara veurà lo que jo faig amb els lladres.

Mai he sabut per què en Davit va enfadar-se tant. Fos que ja hi estés i que lo den Wassili afegís llenya al foc, fos que la meva sospita l'hagués ferit en el cor, lo cert es que mai l'havia vist tant cremat.

— I ara què vols fer? — li vaig dir a la fi.

— Ja ho veuras en havent dinat, mentres el teu pare farà la sesta. L'anirè a cercar, an aquest lladre, i parlarem plegats.

«Ah! No voldria trobar-me dins la seva pell», vaig pensar.

XVII

Vet-aquí lo que va succeir. Quan, després de mig-dia, la quietud i el silenci pesat i asfixiant s'extenia, com de costum, sobre la vida russa, i en la casa no s'hi sentia una mosca, en Davit, que jo seguia darrera, darrera, bategant-me l cor fortament, sen va anar a la cambra dels criats i va cridar an en Wassili. Aquest de primer no volia sortir, però acabà per seguir-nos an el jardí. En Davit s'hi posà davant am la cara serena. El criat li guanyava d'alçada de tot el cap.

— Wassili Terentieff, — li digué l meu cosí, — fa sis setmanes que de davall aquella pomera hi vas desenterrar un rellotge que nosaltres hi havíem posat. No es teu; no hi tens cap veu; torna-ns-el desseguida.

En Wassili s trastornà un xic, però aviat va refer-se i va contestar:

— Quin rellotge? No sé de què m parla.

Déu el faci sant! No n tinc cap de rellotge.

— Jo sé lo que dic: tu ments. Torna-l, te dic.

— No n tinc cap.

Jo, al sentir-ho, vaig dir-li:

— Tu, en la taverna...

En Davit va fer-me callar amb una ullada, mentres ell deia am veu terrible i fosca:

— Wassili Terentieff, sabem cert que l tens. Dóna-l a les bones, perquè sinó...

En Wassili, somrient am desvergonyiment, va preguntar:

— Què succeirà?

— Que t romperem l'ànima o tu a nosaltres.

En Wassili va fer una riallaça.

— Barallar-se amb un criat! Això no es de senyors!

En Davit l'agafà per la solapa del gec, dient-li:

— Però no serà a bofetades, ho entens? Te donaré un ganivet, jo n pendré un altre, i ja ho veurem.

I, girant-se a mi, afegí:

— Aleix: ves a cercar el ganivet gros, sabs? El que té l manec d'òs. El trobaras damunt de la taula. Jo n tinc un altre a la butxaca.

En Wassili s tornà groc com un mort. En Davit no li amollava l gec.

— Davit Iegoritch, — tartamudejà. — Què

fa, ara? Deixi-m anar, per favor, deixi-m anar!

— No t deixo anar! No hi ha compassió que hi valga. Si avui en surts bé, demà hi tornaràs. Aleix: ves a buscar el ganivet, t'he dit.

— Davit Iegoritch, — gemegà en Wassili, — no m mati! Ja li tornaré l rellotge. Era una verba. Ara mateix vaig a buscar-lo. Deixi-m anar, que l guardo l rellotge; però no diguin res d'això al seu pare.

En Davit el va amollar: al veure-li la cara no vaig extranyar gens que en Wassili hagués tingut por.

Aquest, en dos bots, va entrar a casa, tornant desseguida amb el rellotge, que va entregar an en Davit.

Mentres ens entornavem a la cambra, mirant an el meu cosí, que anava al davant, pensava: «Es un Suvaroff, un verdader Suvaroff, amb el pit cobert de creus!» En aquell temps, l'any 1801, en Suvaroff era l nostre heroe popular.

XVIII

En Davit tancà la porta, posà l rellotge sobre la taula i, creuant els braços, va fer una rialla fresca, i jo també vaig posar-me a riure.

— Quina cosa més rara! — va dir llavors. — No ns podem separar d'aquest maleit rellotge.

Sembla que estiga encisat! Per què m'he enfadat d'aquesta manera?

— Es veritat. Més valia haver-lo deixat an en Wassili, — vaig contestar.

— No: això mai! I ara què n farem?

— No ho sé.

Miravem callats el rellotge. Tenia penjada una cadena de llagrimes blaves den Wassili, que, am la pressa que duia, no havia pensat a treure-la. Sentiem el tic-tac desigual i fluix i vèiem la busca dels minuts caminant a empenyes.

— Que l tornem a enterrar o l regalem an el pobre Latkin, — vaig dir.

— Res d'això. Escolta lo que hem de fer. El Governador ha nomenada una comissió per rebre ls donatius per les victimes de l'incendi de Kassimoff, sabs? La ciutat de Kassimoff s'es cremada: cases, esglesies i lo demés. Diuen que s'admet de tot, no sols diners i pa, sinó tota classe d'objectes. Donem el rellotge. Què hi trobes?

— Bona idea, — vaig contestar; — però jo m pensava que com la familia den Latkin se troba...

— No, no: a la comissió. Els Latkin passaran sense això.

— Està bé. Però trobo que al mateix temps hem d'escriure an el governador.

— Ho trobes?

— Una cosa curta. N'hi ha prou am quatre paraules.

— Què li direm?

— Podem dir: «Estant convençuts...», o bé: «Dolorosament impressionats...»

— Està bé.

— I podriem afegir: «Aqueixa humil almoïna...»

— També m'agrada això d'almoïna. Apa, agafa la ploma i depressà.

— Convé fer un borrador.

— Fes-lo, doncs, però no t'entretenguis. Mentres-tant netejaré l rellotge amb una pell de guant.

Prenc un full de paper, trempo la ploma, i encara no havia tingut temps d'escriure en lletra grossa: «Al Excelentíssim senyor príncep...» (el governador que hi havia era príncep), que m'aturà l gran renou que vaig sentir a dintre casa.

— Que són aquests crits?

— Es la tia que xiscla.

— I aquesta altra veu?

— La del teu pare, que sembla que està enrabiad de debò.

— El rellotge! El rellotge! — udolava la veu den Trankilitatin.

Sentírem remor de passes, trepig més aprop,

el pis tremolà i una partida de gent entrà en la nostra cambra. Vaig quedar espantat i en Davit groc, amb els ulls oberts com un mussol.

— Aquell pillet de Wassili ns ha trait! — digué entre dents.

El meu pare, en cos de camisa i sense corbata; la tia, am pentinador; en Trankilitatin, en Wassili, l'Iuchka, un altre cossac i el cuiner, tots van comparèixer.

— Murriets! — cridà l meu pare. — A la fi us he atrapat! — I, veient el rellotge que en Davit tenia a la mà, va afegir:

— Vet-aquí l rellotge!

Però l meu cosí, sense badar barres, pegà bot per la finestra i saltà al carrer. Jo, acostumat a imitar-lo, vaig seguir-lo sense pensar lo que feia.

— Agafeu-los! Agafeu-los! — cridaven moltes veus darrera nostre, i nosaltres cametes amigues. En Davit corria davant, jo no l deixava de tres passes, i al darrera ns-e seguien els perseguidors, lladrant com una guarda de cans.

XIX

Molts d'anys són passats d'ençà que va succeir, i sovint men recordo encara; però mai

m'he sabut explicar l'enfado del meu pare, que feia tant poc temps havia privada a la tia de parlar-li més del rellotge, i menos comprenç l'enrabiada den Davit al dir-li que en Wassili ens-e l'havia pres. Sembiava que aquell rellotge estés embruixat!

No era que en Wassili ens hagués trait, com sospitava l meu cosí, sinó que una criada l va veure quan ens el tornava i ho va contar desseguida a la tia; aleshores aquesta ho va dir al meu pare i va esclatar el tro.

No ns aturava-m de córrer pel mig del carrer: quasi perdiem l'halè. La gent que topavem s'aturava o s'enretirava, sorpresa. Recordo que un comandant vell, que coneixia, guaità per la finestra, vermell com la grana, i, treient mig cos enfòra, començà a cridar, com si s trobés en una cacera de llops: «Uu! Uu!». Els crits de «Atureu-los!» seguien sens mancavar, no lluny de nosaltres.

En Davit corria fent voltar el rellotge sobre l seu cap, i jo, pegant salts i bóts, feia tot lo que sabia pera seguir-lo.

— Aon vas? — li vaig dir, mentres voltava l cantó d'un carrer pera entrar en un altre.

— Al riu. A botre l rellotge a l'aigua! A cà l dimoni!

— Lladres! — bramulaven darrera nosaltres.

Un aire fresc ens pega a la cara: el riu es al davant am la vorera fangosa i fent costa, el pont de fusta amb una llarga tira de *telegues*, i un centinella que fa guarda davant la barreira, amb una llança a la mà. En Davit ja es sobre l pont, i mentres passa com un llamp, el soldat li vol atravesar la llança entre les cames i fer-li fer una vadella.

En Davit salta la barana del pont i dona un crit d'alegria: un objecte blanc i blau vola a l'aire. Es el rellotge de plata, llençat a l'aigua am la cadena de grans blaus den Wassili. Però llavors succeeix una cosa inexplicable. Darrera l rellotge s veuen a l'aire les cames den Davit i tot ell cap-avall, amb els braços estesos, mig tapats pels faldons de la livita. Fent un circol, desapareix darrera la barana del pont, i quasi tot-d'una se sent «puf», la caiguda del cos pesat en el riu, de la mateixa manera que una granota espantada pega bót, desde l'altra vorera, sobre les tranquiles aigües del safreig.

No sé lo que m va passar. Estava just al costat den Davit; no recordo haver cridat; no vaig tenir temps de tenir por. Com si m'hagués ferit un llamp, els braços me queien, les cames no m volien dur. Pel meu entorn se remolinava la gent; destriava alguna cara coneguda. De sobte aparegué davant meu en

Trofimitch; el soldat de la llança se posà a córrer; els cavalls de les *telegues* també corrien; llavors tot se tornà verd; vaig sentir un cop fort a la nou i a l'espatlla i vaig perdre l món de vista.

M'aixeco al cap d'una mica, i, com ningú m tenia esment, m'acosto a la barana del pont. El fondal me fa por, i passo a l'altre costat. Miro, esglaiat, tota aquella aigua verdosa que passa imponent, i de sobte descobreixo, no gaire lluny del pont, a la vorera del riu, una barca amarrada, i en la barqueta un parell d'homes. Un d'aquests, acalat, lluint als raigs del sol la roba ben mullada, treia de l'aigua una cosa llarga i negrosa, que tot-d'una va semblar-me una boia o un gambí, i mirant-ho millor veig que es el cos inanimat den Davit.

Sento un escarrufament de fred, dono un crit amarc i, obrint-me pas per entre-mig de la gent apinyada, corro cap a la barca. Però a l'arribar-hi no sé què fer i me quedo aturat mirant per tot. Al meu costat hi ha en Trankilitatin, el cuiner amb una ampolla a la mà, en Wassili, en Iuchka... L'home mullat treu an en Davit, alçant-lo per sota ls braços, que li cauen per davant la cara com si volgués tapar-se-la, i el posa sobre l fang de la vorera.

En Davit, enravenat, am les cames dretes i juntes i el pit sortit, com un soldat quan

presenta l'arma, no s mou: sembla mort. Té la cara verdosa, mostra l blanc dels ulls i l'aigua li degota dels cabells. L'home que l'ha tret del riu, un obrer de fàbrica a jutjar per la vestidura, tremolant de fred i tirant-se a cada moment els cabells endarrera, se posa a contar com ho ha fet pera pescar-lo. Parla amb esment i sembla cercar les paraules.

— Vaia un pas, senyor! Figureu-vos que aquest jove s'ha tirat al riu desde dalt de la paret del pont. Tot-d'una que ho he vist, som partit cap avall, pensant que com s'havia llençat en el punt de més corrent, aviat atravessaria per davall del pont, i que si desseguida no l veia, «bona nit». Miro, descobreixo un barret, «pata-pum», dintre l'aigua, i am tres braçades ja l tinc. Tot lo altre ja ho heu vist.

Se sentiren uns quants mots d'aprovació.

Algú va dir:

— S'ha de fer entrar en calor. A veure: doneu-li un glop d'aiguardent.

En aquell instant s'acosta un home fent manotades: es en Wassili.

— Què feu? — diu mig plorós. — L'hem de fer tornar en sí! Es el nostre senyoret.

— Es veritat, es veritat: l'hem de fer tornar en sí, — repeteix la gent, que augmenta sempre seguit.

— Lo millor es penjar-lo pels peus.

— No: posar-lo de panxa damunt d'una bóta i fer-la moure.

— Agafeu-lo, companys.

— Que ningú l toqui! — diu el soldat de la llança am veu de mando. — Primer de tot s'ha de portar a la sala de guardes.

— Punyal, repunyal! — crida de no sé on en Trofimitch am ronca veu de baix.

— Però, si es viu! — els dic jo mig espantat. Havia acostada la meva cara a la seva, pensant: «Així són els negats». Quin espant al reparar que ls llavis den Davit fan un petit moviment i surt un xic d'aigua de la seva boca! Tot-d'una m'enretiren i els altres s'hi aboquen.

— Poseu-lo boca-terrosa! — deien uns. — No, damunt de la bóta! — cridaven altres.

— Espereu, espereu, — va dir en Wassili; — lo millor es dur-lo a casa seva.

— Sí: a casa seva, — va repetir en Trankilitatin.

— En un moment hi serem, — seguí dient en Wassili. (De llavors ençà l'estimo). — No teniu una estora? O, si no, agafeu-lo pel cap i per les cames.

— Espera: aquí n tens una, d'estora.

— Vaia: posem-li damunt. Upa! Ara, endavant! Oh! Si va lo mateix que en una lli-
tera!

I, poc després, extès sobre l'estora, en Davit va entrar triomfalment a casa.

XX

Van despullar-lo i van posar-lo en el llit. Durant el camí ja havia començat a donar senyals de vida, a dir alguna paraula i a moure ls braços. Quan se trobà en el llit va tornar en sí del tot.

Tot-d'una que va desaparèixer el perill i no hi va haver necessitat de tenir-li tant d'esment, l'indignació recobrà ls seus drets, i els de casa van apartar-se d'ell com si fos un leprós.

— Que Déu el castigui, an aquest dimoni roig! — cridava la tia per tota la casa. — Engega-l, treu-lo fòra, Porfiri Petrovistch, que sempre t durà desgracies i mala sort.

— Es un escorpi, un verdader escorpi verinós, — afegia en Trankilitatin.

— Mira si es dolent, — tornava la tia, acostant-se a la porta de la cambra den Davit pera que aquest la sentís, — que roba l rellotge i el tira al riu perquè ningú l tingui. Roig de mal pèl! Maleit!

Tots feien sabonereta.

— Per què has fet això, Davit? — li vaig preguntar quan varem estar sols.

— Tu també? — exclamà am veu feble. Encara tenia ls llavis morats i la cara inflada.

— Què he fet?

— Per què t'has tirat al riu?

— Que potser te penses que m'hi som tirat? No he pogut agafar la barana i hei som caigut dins: vet-ho-aquí tot. Ah! Si hagués sabut nadar, altra cosa hauria estada. T'asseguro que aviat n'aprendré. En quan al relotge, aquesta vegada sí que l diable se l'ha endut.

En això entrà l meu pare i, sense asseure-s, am cara serena, me digué:

— Jo t prometo que t'he de donar lo que necessites, valdament te surtin pèls a la cara! Faré lo que fan an els nois mal-criats.

I, acostant-se un xic al llit den Davit, començà a dir-li en to greu de convençut:

— A la Siberia, senyor meu, s'hi mor molta gent condemnada a treballs forçats que no es tant criminal com tu. Digues: ets un homicida i un lladre o un boig? Fes-me l favor de dir-ho.

— No som l'una cosa ni l'altra, — contestà en Davit, — però es veritat que envien gent a la Siberia que valen més que vostè i que jo. Qui ho pot dir millor que vostè?

El pare esclatà en una exclamació sorda, donà una passa endarrera, mirà am fixesa an

en Davit, escupí a terra i, senyant-se a poc a poc, sortí de la cambra.

— Ah! No t'agrada això? — va dir en veu baixa en Davit, traient la llengua, així que l meu pare va haver girada l'esquena. Llavors provà d'alçar-se i, com no pogué aguantar-se, tornà a caure sobre l llit.

— Ai! Ai! Me dec haver fet mal, — mormurà; — recordo que l'aigua m'ha rebatut a una pedra. Has vist a na Rússia? — va preguntar-me.

— No; no l'he vista... Calla! Ara que men recordo, me penso que era ella que estava aprop del pont. Duia un vestit negre i un mocador grog al cap.

— L'has vista tot-d'una?

— Tot-d'una? No ho sé... Tenia altres coses en que pensar: allavors acabaves de caure a l'aigua.

En Davit, aixecant-se d'una revolada, digué:

— Ah! Estimadet meu! Corre, vés i diga-li queestic bo i sa, que no tinc res de nou, que demà aniré a veure-la. Fes via: t'ho demano per favor.

En Davit m'allargava les mans. Els seus cabells roigs i secs s'alçaven a bolics, fent manyocs i puntes i donant-li un aspecte ridicol; però l'expressió del seu rostre no podia esser més tendra ni més sincera.

Tot-d'una prenc el barret i surto de casa, posant esment en que l meu pare no m vegés, pera no recordar-li la promesa que poc abans m'havia feta.

XXI

Pel camí, anant-men cap a can Latkin, pensava: «No sé com no m'hi he fixat en na Rússia? Que s deu haver feta? Però, per força ho ha d'haver vist?» Llavors vaig recordar-me que quan en Davit va caure a l'aigua se sentí un crit amarguissim. Devia esser d'ella; però, com es que no l'he tornada a veure?

Davant de la caseta que habitava en Latkin hi havia un pati ple d'ortigues, tancat per unes barreres de fusta mig destroçades. Acabava d'entrar-hi, saltant per un portell, per no haver afinat el portal, quan els meus ulls oviraren l'escena més extranya: en el darrer graó de la ruïnosa escala del casull hi havia na Rússia arrufada, amb els colzes damunt els genolls i la barra sobre ls dits encreuats. Mirava a l'aire am fixesa. La germaneta muda, dreta al seu costat, feia trons amb unes escorrajades; i a baix de l'escala, donant-me l'espatlla, en Latkin en calçotets blancs, una brusa esquinsada i bruta i unes bòtes altes de pell groga, pegava botets, remenant els colzes

i fent anguilejar el cos. Sentint la remor de les meves petjades, se girà depressa, s'acotà i, pegant bots cap a mi, començà a xerratejar, sense sebre què deia, i am veu tremolosa repetia: *xuc, xuc*.

Vaig quedar espantat. Feia molt temps que no l'havia vist, i es ben segur que si l'hagués topat pel carrer no l'hauria conegut. Aquella cara encesa i arrugada, aquella boca sense dents, aquells ulls grisos i llanosos, aquells salts i aquelles convulsions i aquell tartamudejar i aquella conversa sense sentit, com era tot allò? Què havia succeït? Què significava aquella trista dansa de la mort?

— *Xuc, xuc*, — repetia, sense deixar de fer les estranyes convulsions.—Aquí tens na Rasiliewna: ara mateix acaba de venir, com una olleta que li posen la seva cobertoreta (mentres deia això s pegava tocs en el cap); veta-la-aquí asseguda com una pala... i es guerxa... guerxa com l'Andreu; mira que ho es guerxa na Rasiliewna (devia voler dir muda, com la germaneta). Ara totes dues són de la mateixa pinta. Admireu-vos, cristians! Lo que es a mi ja no m queden més que aquestes dues barquetes.

Crec que l pobre Latkin se donava compte de l'improprietat am que parlava, perquè feia esforços pera donar-se a entendre. Na Russia

semblava no escoltar an el seu pare, i la germaneta seguia fent trons am les corretges.

— Adéu, botxí! Adéu, adéu, — va dir en Latkin, a poc a poc, fent capades i reverencies i satisfet d'haver endevinada una frase d'una mica de sentit.

El cervell me bullia.

— Què ha passat? — vaig demanar a una vella que acabava de treure l cap per una finestra de la casa.

— Jo l'hi diré, — contestà am veu cansada. — Diuen que un home, Déu sab qui era, s'ha tirat al riu i ella ho ha vist. No sé si s'es regirada, perquè quan ha vingut no s coneixia res; però tot-d'una que s'es asseguda a l'escala ha romasa com una estatua, no diu cap mot, ni contesta a lo que li demanen. També quedarà muda! Oh Senyor! Quina desgracia!

— Adéu, adéu, — repetia en Latkin fent reverencies.

Acostant-me a na Rússia, dret davant d'ella, vaig dir-li:

— Rússia: què tens?

No m'respengué: semblava que no m'havia sentit. La seva cara no s trasmudà: immobilitat com una roca, semblava que anava a morir-se.

— Es guerxa, es guerxa, — me deia en Latkin a cau d'orella.

Llavors vaig agafar la mà a na Ràssia i vaig dir-li:

— En Davit es viu: està bo i sà. Es viu, ho sents? L'han tret de l'aigua. Ara es a casa nostra i m'envia a dir-te que demà vindrà a veure-t. És ben viu!

Na Ràssia m mirà mandrosament am pena, començà a pipellejar depressa, obrint més els ulls cada vegada, inclinà l cap i se tornà vermella com la grana. Obrí la boca, fent un halè fondo, amb expressió dolorosa, i digué am gran esforç: «En... Da... vit...» S'alçà d'una revolada i partí depressa.

— Aon vas? — vaig preguntar-li.

Somrient i fent esses, com si no s'aguantés, atravessà l pati, i al seguir-la sentia al meu darrera la veu gemegosa del vell i l'udol de la muda.

Na Ràssia corria dret cap a casa nostra.

— Quin dia, Déu meu! — pensava, sense deixar de fer via pera no perdre de vista el vestidet negre que fugia depressa al meu davant.

XXII

Sempre depressa, na Ràssia passà per davant de la tia Petrovna, den Wassili i den Trankilitatin, va entrar a la cambra den Davit i no s'aturà fins an el seu llit.

— Oh! Davit! — va dir-li en veu baixa.

Aquest va obrir els braços i la va estrenyer amorosament sobre l seu cor.

— Perdona-m! — li va dir ella. I van quedar immobils una estona.

— Per què ten vas entornar desseguida a casa teva? — vaig preguntar-li. — Per què no esperaves una mica? Hauries vist com desseguida l van treure.

— Oh! No ho sé, — va dir a la fi. — No sé què vaig fer: no m demanis res: sols recordo haver-lo vist a l'aire i haver sentir un cop en el cap.

— Bon cop! — repetí en Davit; i tots tres varem posar-nos a riure. Quina felicitat!

— Què es això? — eridà darrera nosaltres la veu terrible del meu pare.

Dret damunt del portal, seguí dient:

— Quant s'acabaran aquestes bogeries? Aon som? Que ns trobem a l'imperi rus o en la republica francesa?

Llavors entrà a la cambra i continuà:

— El qui vulga rebellar-se i cometre immoralitats, que s'en vagi a França. I, tu, com t'has atrevit a entrar aquí? — afegí dirigint-se a na Ràssia, que estava dreta, mirant-lo am temor, però conservant en el rostre el somris carinyós de la felicitat que sentia. — Filla del meu enemic, com has tingut l'atreviment...? Fòra d'aquí, sinó...

— Oncle, — interrompé en Davit, mig alçant-se, — no l'insulti. Se n'anirà desseguida, però no li digui res.

— Que m'has de donar lliçons? No l'insulto: la trec fòra, ho sents? Tu també m'has de donar compte de lo que has fet. Has destruïda una propietat que no era teva, has volgut matar-te i m'has fet fer gastos...

— Quins gastos?

— Quins? T'has fet malver el vestit. Que no es res això? He hagut de donar alguna cosa a la gent que t'ha salvat i t'ha dut. Has trastornat tota la família, i encara fas el gall? Referent an aquesta cotorra que, oblidant tota decència...

En Davit tornà a mig alçar-se i va dir:

— Oncle!

— Calla!

— No s'atreveixi...

— Calla, te dic!

— No s'atreveixi a parlar malament de la meva promesa, de la que ha d'esser la meva esposa...

— Promesa! Esposa! Oh! Oh!

— Ha, ha! — va fer la tia, com un eco, de darrera la porta.

— Que ja tens l'edat? — va continuar el meu pare. — Encara mosses amb els queixals de la llet i ja parles de casar!

— Deixi-m sortir, —va dir na Rússia, anant-sen cap a la porta. S'havia tornat groga com la cera.

— No es vostè qui m'ha de donar el consentiment per casar-me, — afegí en Davit, cridant i amb els punys estrets, — sinó l meu pare, que aviat arribarà. Ell pot manar-me lo que vulga, però vostè no hi té cap veu; i en quant a l'edat, ella i jo sabrem esperar.

— Davit, —li va dir el meu pare, —recobra l seny. Estas faltant a totes les conveniencies socials i de familia.

— Ja ho ha sentit, — repetia en Davit fòra de to, embotonant-se l coll de la camisa.

— Però, què esperes, Petrovitch? Tapa-li la boca, — lladrà la tia de part de fòra; — i lo que es an aquesta pilleta...

En aquell moment la cosa més inesperada va fer callar en sec la tia. En lloc de la seva, va sentir-se la veu feble i escanyada d'un vell.

— Germà! — deia. — Anima cristiana!

XXIII

Tots varem girar-nos i varem veure al davant nostre an el pobre Latkin, dret, magre, com una ombra, vestit així com anava poc abans per casa seva.

— I Déu, — va continuar dient am veu de noi, alçant per sobre l cap un dit tremolós de la mà dreta, fixa la vista en el meu pare, am la mirada sense brill de l'estatua, — Déu ha castigat. Jo vinc a cercar a la Rassi... No, no, na Rassa, la meva filla Rassa. Que m falta a mi? Res. Aviat... terra... i llavors... com li diuen?... un pal amb un altre encreuat. Això es tot lo que necessito. I tu, germà botxí, mira: jo també som un home.

Na Rassa atravessà la cambra sense parlar, prengué l seu pare pel braç i li tapà l pit nuu am la brusa.

— Anem, Rassiliewna, — va dir aquest; — anem. Aquí no hi ha més que sants: no vagis a casa seva. I aquest que hi ha aquí dins l'estoig també es un sant. Però nosaltres, fill meu, som uns pecadors. Anem. Adéu, senyors: perdonin el vellet. Hem robat plegats, hem robat an el prohisme; hem robat plegats, — digué, repetint-ho amb alegria.

A la fi la llengua li havia obeit. Dins la cambra tots callavem.

— Aon teniu les santes imatges? — preguntà, tirant el cap enrera. — Es precis netejar-se.

Se posà a resar mirant sempre a un recó de la cambra i acabà senyant-se depressa, fent grans creus i pegant-se tocs en el front i en el pit, mentres repetia:

— Teniu pietat de mi, Senyor!... Senyor!...

El meu pare, que no li havia llevada la vista de damunt, sense dir res, va anar a posar-se devora d'ell i també començà a senyarse. Llavors se girà an en Latkin, li va fer una gran reverencia, tocant la terra am les mans, i va besar-li una espatlla, dient-li.

— Perdona-m tu també, Martinià Gavrilitch.

Per tota resposta en Latkin tirà una besada a l'aire, biscant d'un ull : no s donava compte de lo que succ eia. Llavors el meu pare s girà cap a nosaltres i en veu clara i trista va dir-nos:

— Feu lo que volgueu. Obreu com us plagui. — I sortí de la cambra.

— Teniu pietat de mi, Senyor! — repetia en Latkin. — Som un home!

— Adéu, Davit, — digué llavors na Rússia, i sen anà enduent-sen el vell.

— Demà aniré a veure-us, — li contestà en Davit. I, girant-se cap a la paret, va afegir: — Que estic cansat! Voldria dormir.

I va quedar quiet.

Fins al cap d'una bona estona no vaig gosar sortir de la cambra, recordant-me de les amenaces del meu pare; però no hi havia de què tenir por: el vaig topar i no m digué res. Semblava estar disgustat i commogut; caminava amb el cap baix.

Aviat va arribar la nit, i tot quedà dins la casa quiet i tranquil.

XXIV

L'endemà, de bona hora, en Davit s'aixecà com si res fos estat. Aquell mateix dia succeïren dos fets de molta importància. El matí va morir-se l vell Latkin, i a la nit va arribar a Riazan el pare den Davit. Caigué a casa nostra de cop-descuit, sense haver-nos escrit ni una carta donant compte de la seva vinguda. El meu pare s trastornà i no sabia com obsequiar el seu hoste, ni on fer-lo seure. Anava d'una banda a l'altra sense sebre lo que li passava, amb aquella deferència obsequiosa del qui s troba culpable; però a l'oncle semblava importar-li molt poc totes aquelles atencions. Sovint deia al meu pare:

— A què ve tot això? Si no necessito res!

L'oncle Jegor encara feia menos cas de la tia. Ben segur que tampoc ell era sant de la devoció de la vella, que l tenia per un heretge, un descregut, un volterià.

Jo l vaig trobar així com en Davit me l'havia pintat: un homenaç de cara gravada i ampla, sempre greu i aixut de conversa. No deixava l tricorni, la casaca a la francesa de

color de canyella i l'espasí d'acer en el costat. L'alegria den Davit no s pot explicar: el rostre se li va embellir, i els ulls li lluïen més; però feia lo possible pera amagar la satisfacció pel temor de semblar menos home.

Aquell mateix vespre l meu cosí i el seu pare varen tancar-se dintre la cambra d'aquest i feren una llarga xerrada. L'endemà vaig reparar que l'oncle mirava en Davit amb amor i confiança, com si estés del tot satisfet d'ell. L'oncle va acompanyar el seu fill a la missa que s va dir pera l'ànima den Latkin, a la que vaig assistir també, sense que l meu pare s'hi oposés, encara que ell va quedar a casa nostra.

Me cridà l'atenció la serenitat de na Rasia. S'era amagrida molt i estava engroguçada, però no li queia cap llagrima i conversava am senzillesa i naturalitat. Per això mateix li trobava certa majestat: la grandesa inconscient del dolor que s'oblida de sí mateix. L'oncle Jegor la va conèixer en el vestibol de l'església. Per la manera de tractar-la vaig comprendre que en Davit ja li havia parlat d'ella i que l'oncle estava satisfet d'un i d'altra. Més hi quedà encara en Davit al sentir que l seu pare deia:

— Es una noia de molt seny i serà una dòna endreçada.

A casa en Latkin me contaren que l pobre vell s'era mort dolçament, així com s'apaga la flama de la llantia quan acaba l'oli. Fins que va perdre ls sentits va palpar el cabell de la filla muda, passant-li suaument la mà pel cap i mormurant paraules sense sentit, però no amargues ni tristes.

El meu pare va assistir a l'enterrament i acompanyà l mort desde l'esglesia al cementiri, on resà am molta devoció.

El mateix Trankilitatin va unir la seva veu de baix a la dels cantors. Davant de la fossa na Rassia pegà un crit dolorós i caigué desmaiada. Aviat tornà en sí. La germaneta muda girava la vista esglaiada i un xic selvatge d'una banda a l'altra, i de tant en tant s'amagava entre les faldes de na Rassia, sense estar gaire espantada. L'oncle Jegor, que, a lo que semblava, no era vingut de la Siberia am les mans buides, pagà tots els gastos de l'enterrament den Latkin i va fer un bon present an els que havien salvat an en Davit. Res contava del temps passat en el desterro, ni parlava dels seus propositos pera lo sucessiu. Fins una setmana després de la mort den Latkin no va dir al meu pare que pensava anar-sen a viure amb el seu fill a Moscou. El meu pare va fer com que li sabés greu, pel bon semblar, i fins intentà fer-lo canviar de proposit; però

crec que en el fons de la seva ànima en va estar molt content. Se comprèn que la presència d'aquell germà que tant extern li era estat sempre, i que ni tant sols ara s dignava fer-li cap carrec, li era un remordiment viu, i tampoc havia de sentir gaire la partida den Davit. Però a mi aquesta separació va omplir-me d'aclaparadora tristesa. Tot-d'una m trobava orfe, havia perdut el polítxó i el complement de la meva existència, i amb això l desig de viure.

L'oncle va anar-sen, i, amb indignació i escandol de tot el carrer, no sols sen va enduran en Davit, sinó que també partiren amb ella na Rússia i la seva germaneta. Quan la tia ho va saber el va tractar de moro i de sultà i no deixà de dir-li tota la vida.

Jo vaig quedar tot sol, tot solet; però no parlem de mi.

XXV

Vet-aquí l'història del rellotge de butxaca. Què us he de dir més? Cinc anys després en Davit se casà am na Rússia, i l'any 1812, essent subtinent d'artilleria, va morir gloriosament en la batalla de Moskova defensant el fort de Cherandine.

Desde llavors es passada molta d'aigua pel molí i he tingut molts rellotges, fins un Bréguet de repetició am minuteria; però en el calaix de l'escriptori hi tinc un vell rellotge de plata amb una rosa pintada a l'esfera. El vaig comprar a un marxant jueu per esser molt semblant an el que m va regalar el meu padrí.

De tant en tant, si m trobo tot sol, el trec del caixó, i mirant-lo m recordo de la meva joventut i del company d'aquells anys, desapareguts una i l'altre pera no tornar mai més.

TAULA

	<u>Pags.</u>
IVAN TURGUENEFF.	5
IVAN SUKHIKH.	15
ELS NOSTRES M'HAN ENVIAT . .	24
EL RELLOTGE DE BUTXACA . .	43